

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Võrdleva õigusteaduse õppetool

Merle Kand

IDEOLOOGIA ROLLIST HIINA ÕIGUSSÜSTEEMI KUJUNEMISEL

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu

2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Hiina õiguse vundamendi ajaloolisest kujunemisest Keisririigi ajal	5
1.1. Usundite osa Hiina õiguse formeerumises	5
1.1.1. Ühiskonna kosmoloogilise ülesehituse idee	5
1.1.2. Taoism	6
1.1.3. Konfutsianism.....	8
1.1.4. Kokkuvõte	9
1.2. Hiina õiguse koolkonnad ja õigusharude kujunemine.....	9
1.2.1. Legistid	10
1.2.2. Keiserlik õigus	12
1.2.2.1. Koodeksid	14
1.2.3. Õigusharud	16
1.2.3.1. Administratiivõigus.....	16
1.2.3.2. Karistusõigus	17
1.2.3.3. Tsiviilõigus	20
1.2.4. Kokkuvõte	21
2. Hiina õiguse tunnused 20. sajandil	23
2.1. Õiguse arengud hilises keisririigis.....	23
2.2. Õigus Hiina Vabariigis	25
2.2.1. Guomindang'i moderniseerimise kurss	26
2.3. Õigus Hiina Rahvavabariigis.....	29
2.3.1. Kommunistliku ideoloogia võidukäik	31
2.3.2. Õigussüsteemi allakäik	35
2.3.3. Õigussüsteemi hävitamine	38
2.3.4. Arengud Hiinas pärast Mao surma	40
2.3.4.1. Õigushariduse taaselustumine.....	42
2.3.4.2. Advokatuuri taasloomine	43
2.3.4.3. Arengud kriminaalpoliitikas	45
3. Õigus ühiskonnaelu regulaatorina tänases Hiinas	48
3.1. Hiina kui „sotsialistliku turumajanduse“ ühiskond	48
3.1.1. „Sotsialistliku turumajanduse“ viljad	49
3.1.2. Õigussüsteemi panus „sotsialistlikusse turumajandusesse“	53
3.2. Inimkäitumise olulised põhimõtted ja regulaatorid	55
3.2.1. Suhete väärtustamine	55
3.2.2. Ühiskondliku korra säilitamine	57
3.3. Õiguse eriline roll Hiina ühiskonnas	59
Kokkuvõte	61
Summary	64
Kasutatud kirjandus	69
Lisa 1. Hiina peamised dünastiad	74
Lisa 2. OECD statistika 2005-2012	75

Sissejuhatus

Sõna ideoloogia (ειδώς + λόγος) tähendab tõlkes mõiste õpetust või mõiste määratlust.¹ Mõiste ideoloogia all mõtestataksegi ideede kogumit, mis kätkeb endas mõtteid, plaane, hoiakuid, hinnanguid ning väärtusi. Ideoloogia on maailmakäsitlus, millel on seos mõne filosoofilise koolkonnaga.²

Hiina on oma rikkaliku kultuuripärandiga saanud mitmetele erinevatele ideoloogiatele taimelavaks, kus erinevate ajastute poolt mõjutatud rohkem või vähem viljastavates tingimustes on kujunenud maailmavaated, mis on muutnud ja mõjutanud Hiina ajalugu ning arengut.

Maailmas ei ole vist ühiskonda, kus ühiskondliku toimimise aluseks ei oleks tavad, moraalinormid ja kokkulepitud reeglid. Nii on ka Hiinas käitumisnormid ja -regulaatorid andnud oma panuse riigi õigussüsteemi välja kujunemiseks, mis omakorda on võimaldanud riigil kui institutsioonil areneda.

Kuna senini ei ole Eestis uuritud ideoloogia mõjudest Hiina õigusele, siis käesoleva magistritöö eesmärgiks ongi välja selgitada ideoloogia roll Hiina õigussüsteemi kujunemisel. Selleks, et seda eesmärki täita, tuli esmalt välja selgitada ja lahti mõtestada ideoloogiad, mis on läbi aegade mõjutanud Hiina õigussüsteemi ning seejärel analüüsida ideoloogiate mõjusid Hiina õigusele.

Püstitatud eesmärgi täitmiseks on töö kirjutamisel kasutatud monograafilist meetodit ja sünoptilist võrdlevat meetodit. Monograafilist meetodit on kasutatud uurides Hiina õigussüsteemi Keisririigi, Vabariigi ja Rahvavabariigi ajal. Sünoptilist võrdlevat meetodit on kasutatud Hiina Rahvavabariigi majandustulemuste võrdlemisel USA ja Euroopa Liiduga ning postkommunistlike riikide Veenemaa ja Eestiga. Samuti on kasutatud sünoptilist võrdlevat meetodit analüüsides traditsioonilise Hiina õiguse ajalooliste aspektide ilminguid kaasaegse Hiina inimkäitumise regulaatorites.

¹ Langenscheidt Taschenwörterbuch Altgriechisch. Berlin, München, Wien, Zürich, New York 2002.

² T. A. van Dijk. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: Sage Publications 1998, lk 1-3.

Magistritöö kirjutamisel on suureks abiks olnud traditsioonilise Hiina õiguse käsitlemisel Geoffrey MacCormack'i teos *The Spirit of Traditional Chinese Law*, maoistliku õigussüsteemi käsitlemisel Jianfu Chen'i raamat *Chinese Law: Towards an Understanding of Chinese Law, Its Nature and Developments* ja Mao Zedong'i järgse Hiina Rahvavabariigi õigussüsteemi käsitlemisel Stanley B. Lubman'i teos *Bird in a Cage: Legal Reform in China After Mao*.

Töö koostamise kõige suuremaks raskuseks kujunes teemakohase kirjanduse hankimine, kuna Eesti raamatukogudes on Hiina õiguse alane kirjandus suhteliselt kasinalt esindatud.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest peatükist.

Töö esimeses peatükis avatakse ideoloogia mõjutused Hiina Keisririigi aegsele õigussüsteemile. Esmalt käsitletakse erinevaid usundeid, mis ideoloogiliselt mõjutasid traditsioonilise Hiina õigussüsteemi kujunemist. Käsitlusest jääb välja Hiinas laialdaselt levinud usund budism, kuna õiguse arengule ei avalda ta sellisel määral mõju kui konfutsianism.

Teises peatükis tuuakse välja kommunistliku ideoloogia mõjutused õiguse arengule maoistlikus Hiina Rahvavabariigis.

Magistritöö kolmandas peatükis võrreldakse Hiina Rahvavabariigi majanduse arengut võrdlusobjektiks olevate riikidega. Suurriikide kõrval on võrdlemiseks ära toodud ka Venemaa ja Eesti Vabariigi majanduse arengu andmed, kuna mõlematel nendel riikidel on sarnane kogemus kommunistliku ideoloogiaga. Analüüsi käigus on võrreldud Hiina ja Eesti õigussüsteemide arengut pärast mõlema riigi ajaloos toimunud murrangulisi sündmusi alates 1990. aastate algusest. Samuti on kolmandas peatükis analüüsitud inimkäitumise regulaatoreid kaasaegses Hiinas ning võrreldud neid traditsioonilises Hiinas esinenud käitumispõhimõtetega.

1. Hiina õiguse vundamendi ajaloolisest kujunemisest Keisririigi ajal

1.1. Usundite osa Hiina õiguse formeerumises

1.1.1. Ühiskonna kosmogoonilise ülesehituse idee

Kuni 1911. aastani valitses Hiinas ideoloogia, mille aluseks oli ühiskonna kosmogooniline ülesehitus. Selle ideoloogia kohaselt valitseb ühiskonnas harmoonia kõikide elusate ning elutute olendite ja objektide vahel.³

Kõik olemasolev taandatakse kahele „ürgjõule“ või kosmilisele, üksteise suhtes polaarsele printsiibile. Üks neist kosmistest jõududest on *yang*, mis tähendab päikesepaistelist jõekallast, kevadet ja suve, mehelikku, valget, sooja, kuiva ja kõrget. See on aktiivne printsiip. Sellele printsiibile vastandub passiivne printsiip *yin*, varjusasuv jõekallas, sügis ja talv, naiselik, pime, külm, märg ja sügav. Selline bipolaarne käsitlus ulatub kõigele olevale, mistõttu igale nähtusele vastandub tema vastandnähtus (näiteks taevas ja maa, soe ja külm, valitseja ja alam, hea ja kuri).⁴

Kuigi *yang* ja *yin* on vastandlikud jõud, on nad oma olemuselt siiski kooskõlas. Seda ühtsust esindab *Dao*⁵, mis on kõige maailma valitseva korra alus. Maailmakord püsib harmoonilisena seni, kuni *yin* ja *yang* teineteist täiendades toimivad õiges vahekorras. Nii nagu loodus, on ka inimene neist kahest printsiibist sõltuv. Inimese tähtsaim eesmärk on hoida oma mõtted, tunded ja teod täiuslikus vastavus kosmilise harmooniaga. Harmoonilises inimeses toimivad *yin* ja *yang* võrdse jõuga. Sellises inimeses valitseb *Dao*. *Dao* mõiste on kogu Hiina filosoofilise mõtlemise keskmeks. *Dao* tähendab sõnasõnalt „tee“, kuid avaramas mõttes ka õiget tegutsemisviisi, elu seadust ja üleilmset seadust. *Yini* ja *yangi* koostoimimist nimetatakse *Taevaseks teeks*.⁶ Kuigi *Taevane tee* on olemise objektiks, on sel vaja inimlikku kehastust. Inimene saab oma elus püüelda *Dao* poole ainult siis, kui ta mõistab Taeva ja

³ R. David, J. E. C. Brierley. Major legal systems in the world today: an introduction to the comparative study of law. London: Stevens 1993, lk 518.

⁴ E. Dammann. Usundiloo alused. Tallinn: Logos 1995, lk 67.

⁵ *Dao* – tee, elu seadus ja korraldus.

⁶ M.-L. Mauranen. Maailma usundid. Keuruu 1990, lk 71.

inimese ühtsust, praktiseerides seda läbi oma teadmiste ning tegude.⁷ Seega on inimese ülesanne õigesti tegutsedes viia kooskõlla oma *Dao yini* ja *yangi Dao* 'ga.⁸

Kosmogoonilise idee üheks läbivaks jooneks on ka inimese eetilises harmoonilises toimimises. Sarnaselt inimese ja universumi harmoonilisele toimimisele, pidi inimese suhe harmooniliselt kulgema ka kaasinimesega.

Hiinas on perekonda ja suguvõsa alati väga tähtsaks peetud. Perekond on üks suur tervik, milles on surnud esivanemad, praegu elavad ja ka tulevased sugupõlvad omavahel seotud. Iidse hiina arusaama kohaselt sõltub inimese saatuse pärast surma mitte ainult tema enda tegudest, vaid ka järglaste hardusest tema mälestuse hoidmisel. Usuti, et surnute hinged on seda õnnelikumad, mida uhkemad matused neile korraldatakse. Matmisrituaali võisid täita vaid suguvõsa meesliikmed. Seepärast peeti suureks õnnetuseks, kui perekonnas ei olnud poega, kuna seetõttu katkes esivanemate austamine.⁹

Juba kõige varasemate valitsejate kohta on teateid, et nad uskusid oma esiisade mõjutavat nende saatust veel pärast nende surmaga. Esivanemad nõudsid nende teenimist ning nad tänasid ja karistasid oma elavaid sugulasi vastavalt sellele, kuivõrd viimaste teod olid nende meelejärgi.¹⁰

Seega lähtudes eeltoodust saab öelda, et Hiina ühiskonna kosmogoonilise ülesehituse idee toetub *yini* ja *yangi* vahel tasakaalu leidmisele ning hoidmisele nii, et valitseks harmoonia inimeste, ühiskonna ning universumi vahel.

1.1.2. Taoism

Taoismi põhimõiste on *Dao*, mis tähendab teed, kuid ka tegutsemise viisi ning eluseadust. Hiinlaste põhinägemus maailmast on see, et on olemas *Taevane Dao* ehk maailma kõiksuse kord, millega inimese *Dao* peaks kooskõlas olema. Algupärane vorm, *daoja*, sai alguse Laozi

⁷ Y.-J. Tang. Confucianism, Buddhism, Daoism, Christianity, and Chinese culture. Peking: University of Peking. Washington: Council for Research in Values and Philosophy 1991, lk 56.

⁸ M.-L. Mauranten, lk 71.

⁹ *Ibid.*, lk 71-72.

¹⁰ *Ibid.*

õpetusest, kes arvatakse olevat olnud Kong Fuzi kaasaegne. Laozid peetakse „Daodejingi“ („Kulgemise väe raamat“) autoriks. Raamat kirjutati aga tegelikult umbes 4.-3. sajandil eKr.¹¹

Daodejingi on raamat, mis räägib maailma algpõhjusest ja selle toimest. Kõik asjad on pärit *dao*’st ja pöörduvad sinna tagasi. *Dao* on aga ka moraaliprintsiip. Inimene peab järgima *dao*’d, mis ei ole murrangulise iseloomuga, vaid toimib vaikselt, olles vastavuses loodusega. See nõuab himude ja tegutsemisihade talitsemist, samuti rahulikku meelsust.¹²

Algselt ei räägitud taoismis jumalustest ja vaimudest. Eluväliseid sündmusi peeti teisejärguliseks. Vastupidiselt konfutsianismile ei väärtusta taoism sotsiaalseid voorusi ega terve mõistuse ja mõõdukusega juhitud tasakaalustatud ühiskonda. Taoism on müstika tee, mille abil püütakse kogeda ühtsust *Dao*’ga. Vägivaldal eitatakse, sest see toob kaasa vaid kahju ja hävingut.¹³

Ühinemisele *Dao*’ga ei vii õppimine vaid hoopis sisemine intuitsioon. Kui inimene on saavutanud meditatsiooni abil ühtsuse *Dao*’ga, siis on ta vooruslik ja sisemiselt tugev. Ta kiirgab oma ümbrusesse alandlikkust, leebust ja omakasupüüdmatut armastust, seda ka vaenlaste suhtes. Inimene peab jäljendama *Dao* tasadust, loomulikkust ja jõudu. Tee *Dao* juurde on „aktiivsus ilma tegutsemiseta“. See ei tähenda sugugi laiskust, vaid jõudu, mis saavutatakse täieliku kooskõla kaudu loodusega. *Dao*’ga ühtsuse saavutanu muutub surematuks.¹⁴

Seega *Dao* juhhib kõike universumis, hoiab ülal kõiki asju jäädes ise muutumatuks, kui samal ajal kõik ümberringi muutub. *Dao* on müstiline nähtus, mis näib olevat passiivne, kuid ei jäta siiski midagi tegemata. Taoismi järgijad püüavad elada kooskõlas *Dao*’ga. Nad usuvad, et inimesed on terved ja asjad lähevad hästi, kui *yin* ja *yang* on tasakaalus ja kui inimesed elavad harmoonias üksteise ning kosmosega.¹⁵

Taoismi üks peamisi eetilisi printsiipe on *wuwei*, mittesekkumise ja vooluga kaasa liikumise põhimõtte. Loodusel ja *Dao*’l pole soosikuid ja *Dao* järgija peaks harrastama samalaadset erapooletut suhtumist.¹⁶

¹¹ P. Wilkinson. Usundid. Tallinn: Varrak 2009, lk 251.

¹² E. Dammann, lk 68.

¹³ M.-L. Mauranen, lk 75-76.

¹⁴ *Ibid.*, lk 76.

¹⁵ P. Wilkinson, lk 253.

¹⁶ *Ibid.*, lk 258.

Taoistlike arusaamade kohaselt elab hoolikalt eetilist teed järgiv inimene kauem. Inimene peab olema oma reaktsioonides mõõdukas. Ta peaks vältima selliseid pahesid nagu vandumine ja sõimamine, teiste solvamine, tagarääkimine, lubaduste murdmine, viha ning kalkus.¹⁷

1.1.3. Konfutsianism

6. sajandil eKr valitses Hiinas sotsiaalne kaos. Selle ajal kerkis esile silmapaistev uuendaja Konfutsius (551-479 eKr). Konfutsiuse hiinapäraseks vasteks on *Kong Fuzi* (õpetaja Kong). Konfutsius avaldas mõju nii iidsele rahvausundile, esivanemate austamisele kui ka religioonifilosoofilisele mõtlemisele. Konfutsiusele omistatud mõtted on talletatud raamatusse „Vesteid ja vestlusi“, mis ilmus mõnikümmend aastat pärast tema surma. Seda teost on peetud hiina moraali ja poliitilise mõtlemise käsiraamatuks. Raamat sisaldab lühikesi ütlusi ja kõnekäände ühiskondlikel, poliitilistel ja usulistel teemadel.¹⁸

Konfutsius oli esmajoonelise kõlbluse õpetaja. Tema arvates tuli riigile ja ühiskonnale vajalikud mineviku poolt pärandatud väärtused ära tunda ja fikseerida. Seepärast hindas ta õiget vormi, rituaali (*li*)¹⁹ ja nägi oma ülesannet nende väärtuste säilitamisel. Sellest tulenevalt on eetika staatiline. Kõik suhted peavad jääma selliseks, nagu nad kunagi on seatud. Ühe inimese sõltuvust teisest, näiteks poja sõltuvust isast, alama sõltuvust ülikust ei tohi revolutsiooni ega ka evolutsiooni teel kõrvaldada. See seisukoht tugineb kujutlusel *Dao*'st. Kuna kosmilisel algpõhjusel *Dao*, on kindlad seadused, on analoogsete seaduste järgi elamine kohustuslik ka maa peal. Vastasel korral võib karta õnnetust.²⁰

Konfutsiuse kõlblusõpetuse tuumaks on viie suhte määratlemine. Need on valitseja ja alama, isa ja poja, mehe ja naise, vanema ja noorema venna ning vanema ja noorema sõbra vahekord. Kõik viis suhet on ühiskondliku korra tagamisel otsustava tähtsusega ja neid peab korraldama targalt, kaastundlikult ning mõõdukalt. Konfutsius rõhutas teiste inimeste suhtes osutatava viisakuse, heatahtlikkuse ja sündsuse tähtsust. Tema keskne elujuhis oli „*Ära tee teisele seda, mida sa endale ei soovi*“. Konfutsiuse õpilased sõnastasid ühiskondlikes suhetes kätkevad

¹⁷ P. Wilkinson, lk 258-259.

¹⁸ M.-L. Mauraanen, lk 73.

¹⁹ Sõna *li* tähendab ka kombeid.

²⁰ E. Dammann, lk 70.

kohustused järgmiselt: valitseja vooruslikkus – alamate kuulekus, isa armastus – pojalik austus, vanema venna heatahtlikkus – noorema venna austus, mehe õigus – naise kuulekus, vanema sõbra austus – noorema sõbra usaldus. Neile viiele suhtele tugineb hiinlase maine, mida ta iga hinna eest säilitada püüab. Tähtis on säilitada oma nägu ja maine teiste inimeste silmis, mitte niivõrd südametunnistuse hääle selle kohta, mis on õige. Oma näo kaotamine tähendab häbistust.²¹

Küllap nendest põhimõtetest tulenevalt peeti lubamatuks kodanike vaheliste vaidluste korral pöörduda kohtu poole, kuna see mõjub halvasti isiku staatusele. Kohtusse pöördumine oleks heitnud negatiivset varju kõikidel positsioonidel olijatele. Eriti püüti aga vältida võimalust, et häbistada oleksid saanud kõrgematel sotsiaalsetel positsioonidel olijad. Kohtusse minek oli häbiväärne tegu, millega kaotati oma nägu. Kohtusse minek näitas, et kaebaja on voorusetu inimene, kellel puudub koostöö valmidus.²²

1.1.4. Kokkuvõte

Kokkuvõtteks saab öelda, et hiinlaste esivanemate kultus ja läbi sajandite kehtinud ühiskondliku eetika reeglid on mõjutanud Hiina inimeste käitumist alandlikkuse ja kuulekuse suunas, mille saavutamisele on tõenäoliselt väga suure panuse andnud häbenemiskultuur. Hiina inimese püüdlus saavutada oma *Dao* 'ga *yini* ja *yangi Dao* harmooniline kooskõla, kasvatuslik alandlikkus ja kuulekus ning oma näo kaotamise hirm on saanud Hiina õiguse vundamendi üheks osaks, mis on läbivalt valitsenud Hiina ideoloogias kuni kaasajani.

1.2. Hiina õiguse koolkonnad ja õigusharude kujunemine

Traditsioonilise Hiina õiguse ajaloolise kujunemise saab jagada neljaks ajajärguks. Kõige kaugemasse aega jäävad Zhou dünastia²³ reeglid, millele teisena järgnes koodeksite koostamise ajastu 6. sajandil e.Kr. Kolmandana perioodina saab esile tuua Qin'i dünastia ajal tegutsenud legistid. Neljandal perioodil, Han'i dünastia ajal tõusid aga taas esile konfutsianistid, kes mängisid tähtsat rolli Hiina õiguses terve keisririigi perioodi.²⁴

²¹ M.-L. Mauranen, lk 74.

²² J. Tang. A historical, philosophical, and legal analysis of Chinese mediation. Rovaniemi: University of Lapland, Faculty of Law 1994, lk 6-8.

²³ Hiina peamised dünastiad vt Lisa 1.

²⁴ G. MacCormack. The Spirit of Traditional Chinese Law. The University of Georgia Press: Athens & London 1996, lk 2.

11. sajandist e.Kr pärinevad Zhou dünastia reeglid kätkesid endas elutarkusi, mis ajas edasikantuna jõudsid Konfutsiuse ja tema järgijate poolt tähtsustatud väärtuste staatusesse. Sellest ajastust pärinev varaseim õigusala kirjutus on kuningas Wu (valitses 1122-1116 e.Kr) juhised *K'ang kao*. *K'ang kao* kohaselt oli isa ja vanema venna vastu austuse mitte ülesnäitamine kõige solvavamaks käitumisviisiks. See poja austuse põhimõte jõudis läbi sajandite Hiina sotsiaal- ja õigussüsteemis väga sügavalt juurduda enne, kui see kerkis konfutsianistide mõtteviisis olulise punktina esile.²⁵

6. sajandil, kui Zhou kuningad hakkasid kaotama oma võimu ja mitmed riigid ainult sümboolselt neile allusid²⁶, hakati Zhou riigis kodifitseerima karistusõigust, pannes seda kirja pronksist anumatele. Sellises kodifitseerimise protsessis on nähtud valitsejate püüdu luua tugevat kesk võimu, et võimu enda kätte koondada. Nende koodeksite kohta ei ole eriti täpselt midagi teada. Kuid siiski võib nende koodeksite mõjutusi aimata hilisemalt Qin'i riigi ajal legistide poolt välja töötatud normides, millega vähendati ülikute privileege ja immunitetsust. Kriitikud on leidnud, et kodifitseeritud karistusõigusega ei ole mitte tahetud ainult valitsuse tähtsust suurendada vaid ka suurendada lõhet ülikute ning alamate vahel.²⁷

1.2.1. Legistid

Sõdivate riikide ajastul, ajavahemikus 6.-3. sajand²⁸, võistlesid Hiina riigid hegemoonia kehtestamise nimel. Qin'i riigil õnnestus teised Hiina riigid vallutada ja saavutada ülemvõim. Qin'i dünastia rajati 221 e.Kr ning kuningas Qin sai ühendatud riigi keisriks. Üheks Qin'i edu põhjuseks on peetud 4. sajandist pärinevate kriminaal- ning administratiivkoodeksite tarvitusele võtmine. Koodeksite sisu seisnes selles, et ei ühelegi piirkonnale, klassile ega ühiskonnale ei antud eri privileege ega immuniteti. Sarnastele alustele põhinevaid reegleid, mis tuginesid legistide koolkonna põhimõtetele, kasutati Qin'i impeeriumi (221-206 e.Kr) ajal riigi valitsemises.²⁹

²⁵ G. MacCormack, lk 2.

²⁶ J. A. G. Roberts. Hiina ajalugu. Tallinn: Valgus 2007, lk 35.

²⁷ G. MacCormack, lk 2-3.

²⁸ J. A. G. Roberts, lk 36.

²⁹ G. MacCormack, lk 3.

Legistide koolkonna kuulsaimad esindajad olid Shang Yang (390-338 e.Kr) ja Han Fei Tzu (280-233 e.Kr). Nad rõhutasid, et valitseja peamised instrumendid valitsemisel on karmid karistused.³⁰ Shang Yang rõhutas, et riigi hävingu põhjustavad kindlalt kuus parasiiti (vanaduseks valmistumine, teiste kulul elamine, ilu, armastus, ambitsioonid ja vooruslik elu) või kümme pahet (riitused, muusika, kiidulaulud, ajalugu, moraalsuse voorus, poja vagadus, venna kohustused, rikkumatus ja tahtlikult eksimine).³¹

Legistide koolkond hülgas traditsioonilised väärtused ning nad rõhutasid, et pigem tuleb alluda kirja pandud seadusele, kui tugineda väärtuste reeglile.³²

Legistid olid oma olemuselt tugevas vastuolus konfutsianistidega, kes uskusid, et inimene on oma loomupoolest hea ja õppimisvõimeline³³. Legistid uskusid, et inimene on oma loomult halb ja seaduse eesmärk oli ennekõike ennetada inimese halba käitumist mitte julgustada inimest õigesti käituma. Seega seostati legiste kõige esmalt karistamise tähtsustamise kontseptsiooniga.³⁴

Legistide jaoks oli ühtse õiguse ainus mõte see, et seda rakendatakse riigi poolt ja et õigus kehtib kõigi jaoks universaalselt. Legistid ei vastandanud kunagi sotsiaalset erinevust üliku ja alama või valitseja ja valitsetava vahel, sest nad pidasid seda tähtsusetuks, kuna see takistas riigi valitsemist. Kõigi võrdsus seaduse ees tähendas seda, et valitseja oli seaduslooja, ministrid täitsid seadust ja valitsetavad said seadusega karistatud. Seega olid kõik seaduse subjektid.³⁵

Kuigi legistide seas käsitleti õiguse mõistet erinevatel viisidel nagu abinõu, reeglid ja kodifitseeritud raamatud, pidasid nad ühtselt oluliseks tähtsustada karme karistusi ning mõned isegi toetasid põhimõtet, et halb seadus on parem kui üldse selle puudumine. Selline käsitlus oli kantud uskumusest, et inimene on oma loomult halb ning ennekõike ainult jõud ja võim saavad maha suruda vägivalda, sest lahkus ja leebus ei suuda lõpetada ühiskondlikku anarhiat.³⁶

³⁰ Sun Tzu. The art of war. Shang Yang. The book of Lord Shang. Ware: Wordsworth 1998, lk 136-137.

³¹ G. MacCormack, lk 4.

³² R. David, J. E. C. Brierley, lk 522.

³³ K. Zweigert, H. Kötz. An introduction to comparative law. Oxford: Clarendon Press 1998, lk 289.

³⁴ J. Chen. Chinese Law: Towards an Understanding of Chinese Law, Its Nature and Developments. Kluwer Law International 1999, lk 10.

³⁵ J. Chen, lk 10-11.

³⁶ *Ibid.*, lk 11.

Legistide koolkond ei heitnud mitte ainult kõrvale konfutsianistide väärtustele tugineva valitsemise põhimõtet, vaid nad uskusid, et võim ja terror on ainsad vahendid valitsemiseks. Qin'i dünastia oli ainus dünastia, kes legistide abil valitses riiki terroriga.³⁷ See oli esimene kord Hiina ajaloos, kus peale legistide kiusati taga kõiki teisi koolkondasid, põletati teiste õpetlaste õpikuid ning tapeti Konfutsiuse õpetuse järgijaid.³⁸

1.2.2. Keiserlik õigus

Qin'i dünastia langemise ja Han'i dünastia valitsevale positsioonile tõusmisega, hakati taas väärtustama konfutsianismi, mis oli Hiina õiguses kuni 20. sajandi alguseni domineerival positsioonil.³⁹ Han'i keisrite valitsemise ajal hakkas konfutsianismi tähtsus riigis tõusma. Iga mees, kes tahtis saada riigiametnikuks pidi teadma väga põhjalikult konfutsianistide töid ning kõik ametniku kandidaadid pidid sooritama oma teadmiste näitamiseks eksami.⁴⁰

Han'i dünastia võttis Qin'i dünastialt üle poliitilise ühtsuse idee ning nad jätkasid uue poliitilise ning ühiskondliku korra loomist. Han'i dünastia otsustas ühtse suure Hiina riigi loomiseks minna mõnevõrra teist teed, kui seda oli teinud Qin'i dünastia. Kui Qin'i ajal oli lubatud ainult ühe koolkonna tegutsemine, siis Han'i ajal oli lisaks valitsevale ideoloogiale lubatud ka teiste filosoofiliste koolkondade õpetuste jagamine. Toimus Konfutsiuse õpetuse õiguslikku vormi valamine, mida hakati nimetama õiguse konfutsianiseerimiseks.⁴¹

Konfutsianismist sai riiklik ideoloogia Han'i dünastia keiser Wu (140-87 e.Kr) valitsemise ajal. Konfutsianistid leidsid, et õigus, kui selline, on riigi valitsemisel teisejärguline või lisa abivahend ja see omakord hõlbustas õiguse konfutsianiseerumist. Konfutsianistid rõhutasid, et karistamine on valitsemise täiendav funktsiooni ning see mõtteviis viis Han'i dünastia ajal õiguse äärmusliku konfutsianiseerimiseni.⁴²

Õiguse konfutsianiseerimisele aitas kaas filosoof Dong Zhongshu (179-104 e.Kr), kelle filosoofia oli segu konfutsianismist, *yin-yang* i ja viie elemendi (metall, puu, vesi, tuli, maa) õpetusest. Dong Zhongshu õpetuse kohaselt vastavad universumi viis elementi inimese viie suhtega (valitseja ja alam, isa ja poeg, mees ja naine, vanem vend ja noorem vend, sõber ja

³⁷ J. Chen, lk 12.

³⁸ C. Wang, X. Zhang. Introduction to Chinese law. Hong Kong, Singapore: Sweet & Maxwell Asia 1997, lk 4.

³⁹ R. David, J. E. C. Brierley, lk 522.

⁴⁰ K. Zweigert, H. Kötz, lk 289-290.

⁴¹ J. Chen, lk 12-13.

⁴² *Ibid.*, lk 13.

sõber), mis õigustavad konfutsianismis sotsiaalsete suhete erinevust. Samal ajal aga *yin-yang*'i õpetus õigustab karistuse täiendavat funktsiooni riigi valitsemisel *li*'ga, kus valitsemisel oleks *yang* esmane instrument ja karistus ning *yin* oleks täiendav valitsemise instrument. Nendest põhimõtetest lähtudes püüdis Dong Zhongshu harmoniseerida teoreetilisi seisukohti konfutsianistide ja legistide vahel.⁴³

Kuna õiguse mõistesse jäi karistamise aspekt alles, siis õiguse konfutsianiseerimise käigus pandi alus karmile ja detailsele karistusõigusele. Seda Hiinale iseloomulikku seisukohta „valitsemine õigusnormide kohaselt“ on võimalik seostada ainult äärmusliku despootiaga. Kroonitud keisrid olid riigi ideoloogia kohaselt Taeva pojad, kelle võim tugines ülikutele ja sõjalisele jõule. Iga keisri lause oli seaduseks ja ülikud omasid absoluutset kontrolli terves riigis.⁴⁴

Valitseja ja alama suhetele pöörati erilist tähelepanu ning kriminaalkoodeksid tegelesidki rikkumistega, mis olid suunatud keisri ja riigi vastu. Haruldane on aga see, et osa karistusõiguslikest sätetest reguleerisid abikaasade, laste ja vanemate ning vanemate ja nooremate sugulaste vahelisi suhteid. Need reeglid olid loodud perekonna kui institutsiooni kaitseks ja reeglite kaitsealas olid nii elavad perekonna liikmed kui ka juba lahkunud esivanemad.⁴⁵ Perekonna siseselt kehtisid väga tugevad hierarhilised suhted, mida sai käsitleda lähtudes alusest, et keegi oli kellelegi alati vanem ja keegi kellelegi noorem. Kui mõne reegli rikkumine pandi toime noorema poolt vanema vastu, siis suhtuti rikkujasse alati oluliselt tõsisemalt võrreldes olukorraga, kui rikkumine oleks toime pandud vanema isiku poolt noorema isiku vastu. Sellised seosed ilmnisid eriti lapse ja vanema vahelistes suhetes. Selline „poja vagaduse“ ja kuuletumise aspekt Hiina traditsioonilises õiguses arenes oma täiuseni Ming'i ja Qing'i dünastiate valitsemise ajal.⁴⁶

Seega lähtudes eeltoodust saab välja tuua, et traditsioonilisel Hiina õigusel oli neli iseloomulikku põhijoont. Esimesena saab neist esile tõsta *õiguse kui poliitilise instrumendi*. Nii konfutsianistide kui ka legistide ideed olid kantud püüdlusest saavutada ja säilitada ühiskondlik kord. Ennekõike oli see oluline saavutada vertikaalses suunas riigi ja indiviidi vahel lähtudes riigi huvidest. Tähtsuselt teisena järgnes horisontaalses suunas indiviidide vahelise ühiskondliku korra saavutamise vajadus. Teises põhijooneks oli *õigus kui valitsemise*

⁴³ J. Chen, lk 13.

⁴⁴ C. Wang, X. Zhang, lk 5.

⁴⁵ G. MacCormack, lk 8.

⁴⁶ *Ibid.*, lk 10-11.

instrument. Traditsioonilises Hiina õiguses ei esinenud võimude lahususe põhimõtet. Õigusemõistmise instants oli osa üldisest riigi valitsemisest ja kohtunikud esindasid ka täidesaatvat instantsi. Õigusemõistmine oli keisri ja riigiametnike mõjualas ning kõikide dünastiate poolt oli õiguslane elukutse ning tegevus ebasoosingus või lausa keelatud. Juriste nimetati sulideks ja väiklasteks urgitsejateks ning nende positsioon ühiskonnas oli isegi tiigritest, huntidest ja demonitest madalam. Kolmandaks põhijooneks oli *õigus kui teisejärguline instrument*. Ühiskonna põhiliseks regulaatoriks oli *li* ja ainult barbaarsed inimesed vajasid õigust/seadust (*fa*). Esikohal olid alati riigi huvid, eraisikute vahelised suhted jäid sageli tavaõiguse reguleerimise alasse. Karistusõigus oli sageli suunatud võimule vastuhaku vältimiseks ja ühiskondliku korra säilitamisele. Traditsioonilise Hiina õiguse neljandaks põhijooneks oli *õigus kui sotsiaalse stabiilsuse instrument*. Õiguse konfutsianiseerimine andis Hiina õigusele kaks olulist aspekti. Esimene neist oli asjaolu, et konfutsianism oli riigi ideoloogia ning teisena ta tagas ühiskonnas hierarhilised suhted, mis tuginesid perekonnale, kui hierarhiliste suhete algtuumale.⁴⁷

Kuigi konfutsianism oli riiklikuks ideoloogiaks kuni 20. sajandi alguseni, ei jäetud legismi kunagi päris lõplikult kõrvale. Kui riigi valitsemisel kasutati sageli legistide poolt välja pakutud meetodeid, siis konfutsianismi ideid kasutati ideaalse ühiskondliku korra saavutamiseks.⁴⁸

1.2.2.1. Koodeksid

Traditsioonilise Hiina õiguse kohaselt kuulutati seadused välja keisrite poolt. Välja kuulutatud seaduste kogumikke nimetati koodeksiteks. Igal valitseval dünastial oli oma koodeks ning neid nimetati valitseva dünastia nime järgi nagu näiteks Suur Ming'i koodeks või Qing'i koodeks.⁴⁹

Qin'i ja Han'i dünastia koodeksitest on säilinud ainult fragmendid. Kõige vanem terviklikult säilinud koodeks pärineb 7. sajandist Tang'i dünastia ajast.⁵⁰ Tang'i koodeks jõustati 653. aastal ning sellega ületati lõhe *li* ja õiguse (karistuse) vahel ning viimistleti lõplikult õiguse konfutsianiseerimine. Kõige selle tulemuseks oli see, et legistide seaduse ees võrdseks

⁴⁷ J. Chen, lk 14-16.

⁴⁸ *Ibid.*, lk 14.

⁴⁹ C.S. Hsu. Understanding China's Legal System. New York University Press 2003, lk 9.

⁵⁰ K. Zweigert, H. Kötz, lk 290.

olemise idee asendati konfutsianistide sotsiaalsel staatusel vahetegemise ideega. Õigusest sai üha enam valitsemise abivahend, millele toetuti sotsiaalse korra ja riigi vaheliste suhete määratlemisel.⁵¹

Tang'i, Song'i, Ming'i ja Qing'i dünastiate⁵² kriminaalkodeksite sisu ja ülesehitus on silmatorkavalt sarnased. Kõigi nende kodeksite sisu jaguneb põhimõtteliselt *Üldisteks printsiipideks* ja *Spetsiifilisteks õigusrikkumisteks*. Nende osade peatükid ja loendid jagunevad taaskord lähtudes samadest põhimõtetest. Näiteks Ming'i ja Qing'i kodeksite *Spetsiifiliste õigusrikkumiste* osa järgib silmnähtavalt Tang'i kodeksi mustrit. Nad muutsid ainult mõnevõrra Tang'i kodeksi klassifitseerimist viies spetsiifilised õigusrikkumised kuue peamise valitsemise haru alla. Nendeks harudeks olid riigiteenistus, sõjanduse asjad, kombestiku asjad, kohtulikud asjad, finantsasjad ja ühiskondlikud tööd.⁵³

Riigiteenistuse osa jaguneb kaheks, säilitades Tang'i kodeksi nimetused *administratiivne regulatsioon* ja *riigi regulatsioon*. Finantsasjade osa käsitleb seitset teemat: perekond ja teoorjus, maa ja majad, abielu, viljaaidad ja varasalved, tuluallikad ja maksud, võlad, kaubaturud. Kombestiku asjade osa jaguneb kaheks osaks, käsitledes ohverdusi ja käitumisreegleid. Sõjanduse õiguse osa käsitleb keiserlikku kaitset, sõjaväge, riigipiire ja parvetamisõigust, talle ja karja ning valitsuse käskjalgasid.⁵⁴

Karistusõiguse osas on paragrahvid teeröövlite, varguste, tapmiste, kakluste ja rünnakute, needuste ning ärakasutamiste, süüdistuste ja kohtuskäimiste, ebaseaduslike hüvede vastuvõtmise, vahistamiste ja põgenemiste, kohtuotsuste ja vangistuse ning mitmesuguste muude süütegude kohta.⁵⁵

Ühiskondlike tööde osa jaguneb kaheks, mille paragrahvid reguleerivad vastavalt ehitiste ja konstruktsioonide ning jõe kaldapealsete ühiskondlike töid keisri heaks.⁵⁶

Tang'i kodeks on olnud aluspind, millelt Ming'i ja Qing'i kodeks on eeskujuga võtnud. Kuna hilisematel aegadel tunnetati Tang'i kategooriates käsitletavates teemades materjali üleküllust, siis lisati veel kategooriaid paremaks klassifitseerimiseks ning Tang'i kodeksi artiklite

⁵¹ J. Chen, lk 14.

⁵² Vt. Lisa 1.

⁵³ G. MacCormack, lk 33.

⁵⁴ *Ibid.*, lk 34.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

ümberkorralduseks. Väga mitmed artiklid paigutati alapeatükk – õigusrikkumised – alla. Mõned Tang'i koodeksis käsitletud artiklid vajusid aja jooksul unustuste hõlma, mõned õigusrikkumised aga lisati hilisematesse koodeksitesse juurde.⁵⁷

1.2.3. Õigusharud

Hiina Keisririigi aegsed koodeksid tegelesid peamiselt administratiiv- ja karistusõigusega. Ka menetlusõigusest sai peamiselt rääkida ainult karistusõiguse kontekstis. Tsiviilõiguslike küsimuste lahendamine toimus aga peaaegu alati väljaspool kohtusaali lepitusmenetluse kaudu.⁵⁸

1.2.3.1. Administratiivõigus

Administratiivõigus oli Hiinas juba varajastel aegadel üsna hästi arenenud. Qin'i dünastia pani aluse tugevale administratiivõigusele. Kuna Hiina impeerium oli nii suur ja paikkonniti erinev, siis keskseks probleemiks kujunes erinevates piirkondades tugeva kontrolli säilitamine vähese arvulise haritud riigiteenistujatega. Välja arvatud keskvõimu vastus ülestõusudel ja vastuhakkudel, suutsid peaaegu kõik dünastiad säilitada tugeva kontrolli impeeriumis.⁵⁹

Keisrid võlgnesid oma tugeva võimu tänu kolmele asjaolule.

Esiteks oli selge põhimõte, et keskvõimu juures provintssidesse lähetatavate ametnike arv oli rangelt limiteeritud. Lähetatavad ametnikud saadeti provintssidesse, et nad korraldaksid maksude kogumise, organiseeriks ühiskondlikke töid ja tagaksid ühiskondliku korra säilimise. Muud elukorralduse valdkonnad olid valdavalt jäetud perekonna, klanni, küla või gildi korraldada.⁶⁰

Teise asjaoluna saab välja tuua, et keskvõimu ja provintside, prefektuuride ning piirkondade ametnike vahel oli väga efektiivne kommunikatsioon, milles ametlikke dokumente edastati tõhusate ja kiirete riiklike käskjalgade abil.⁶¹

⁵⁷ G. MacCormack, lk 34.

⁵⁸ K. Zweigert, H. Kötz, lk 290-291.

⁵⁹ G. MacCormack, lk 20.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.*, lk 20-21.

Kolmandaks võlgnesid keisrid oma tugeva võimu täiuslikule delegeerimise ja vastutuse süsteemile. Keiser delegeeris täidesaatvad ja kohtulikud funktsioonid oma ametnikele. Seadusandlikud ülesanded jättis keiser enda kanda. Ametnikud tegutsesid ülesannete täitmisel keisri nimel ja vastutasid oma tegudega keisri ees. Ka ametnike seas valitses kindel hierarhia ning vastutuse süsteem. Piirkondade magistraadid allusid prefektuuri prefektidele ning viimased omakorda allusid provintsi kubernerile. Sellises valitsemise süsteemis nõudis iga haldusüksus täpset kontrolli, mille teostamiseks olid ametisse pandud tsensorid või eriliste volitustega keiserlikud uurijad.⁶²

Kontrollorganite aruande kohustus oli väga range ja iga komisjoni veaga kaasnes vastutus ning karistus isegi siis, kui mitte kellegi ei olnud mingisuguseid korrupsiooni plaane. See kõik tähendas seda, et kui ametnik eksis, siis olid selles individuaalselt vastutavad kõik ametnikud tema haldusüksuses ning ka subordinatsioonisuhetes olevate haldusüksuste ametnikud. Vaatamata püsivatele probleemidele ja aegajalt esinevale korrupsioonile toimus selline administratiivne korraldus läbi aegade rahulikult ning hästi.⁶³

Sellises administratiivses struktuuris asetses keiser seadusest üleval pool. Keiser tegi seadusi, tühistas seadusi ja ärritus haldusüksustes tema nimel tehtud otsuste peale. Vaatamata keisri ülimuslikkusest seaduse suhtes, võttis keiser oma ametnikke piisavalt palju kuulda, et väljatöötatavad seadused saaksid parimal viisil sobivaks ning hästi rakendatavateks.⁶⁴

Vaatamata aegajalt esinevale juhuslikule võimu kuritarvitusele, ei andnud keisrid eriti sageli järele oma ihadele käituda mitte vastavalt kehtivale seadusele. Keisrid olid teadlikud oma Taeva mandaadist ja seepärast pidid nad austama Taeva seadusi ja oma eelkäijate poolt sätestatud seadusi. Seega tähendas see seda, et keiser ei saanud oma eelkäijate poolt kinnitatud seadusi, mida mõisteti Taeva käskudena, vastavalt oma soovile muuta.⁶⁵

1.2.3.2. Karistusõigus

Hiina Keisririigis oli karistusõiguse keskpunktiks kriminaalkodeks, millega tegelesid kõik dünastiad omal algatusel. Kriminaalkodeksitesse pandi kirja ainult need reeglid, mille rikkumisel oli võimalik määrata kindel karistus.⁶⁶

⁶² G. MacCormack, lk 21.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*, lk 21-22.

⁶⁵ *Ibid.*, lk 22.

⁶⁶ *Ibid.*, lk 27.

Igale süüteoale anti oma spetsiifiline nimi (*ming*) ning vastavalt nimele määrati karistus. Süütegudega tegelevate ametnike ülesandeks oligi identifitseerida rikkumine ning määrata õige nimi, mis pidi avalduma süüteo asjaoludest. Kui süütegu oli oma olemuselt identifitseeritud, siis oligi koheselt selge, milline karistus tuleb määrata.⁶⁷

Karistuse mõiste kui selline on Hiina õiguses juba olemas olnud umbes aastast 1000 e. Kr. Üks varasemaid õiguskeelseid väljendeid pärineb karistusõiguse valdkonnast ning selleks oli tähemärk *hsing*, mis tähistas sõna „nuga“. Karistusõiguse alaselts oli Hiina ametnike ja haritlaste vahelistes arutlustes valdavalt kaks teemapunkti: kuidas saab karistusi kasutada õpetuse ja valitseva võimu tugevdamiseks ning milline peaks olema toimepandud süüteo eest karistus. Alles hiljem lisandus arutluse teemana ka karistuse raskusastme aspekt. Millal peaks karistus olema pigem füüsiline (mis nõuaks süüdlase surma või sandistamist) või siis eksiili saatmine või sunnitöö. Need debaadid peeti põhiliselt Tang'i dünastia ajal. Selleks ajaks oli selgeks saanud, et kriminaalkoodeks oli valitsuse jaoks hädavajalik just ühiskonnas valitseva moraalise õpetuse täienduseks. Ei olnud kombeks arutleda selle üle, et riigi poolt karistamine oleks olnud vajalik ühiskondliku korra tagamiseks või kurjuse vohamise vältimiseks. Karistamine pidi olema humanne. Varasemale õigusele iseloomulikuna inimese vigastamine karistamiseks oli Han'i dünastia valitsemise ajaks kõrvale jäetud. Selleks ajaks oli asenduskaristustena võetud kasutusele ihunuhtlus ja sunnitöö.⁶⁸

Tang'i koodeksis on viis kõige sagedamini kasutatavat karistust pandud kirja raskusastmeti kahanevas järjekorras: surm, eluaegne pagendus, sunnitöö, kõva keppiga ihunuhtlus või pehme keppiga ihunuhtlus. Need viis karistust jäid kõige tavapärasemalt määratavateks karistuseks kuni Qing'i dünastia valitsemise aja lõpuni, kuigi erandina võis keiser määrata ka mõne muu karistuse.⁶⁹

Tang'i ja Song'i kriminaalkoodeksid koosnesid nummerdatud artiklitest (*lü*), mis paljuski said üle võetud Ming'i ja Qing'i koodeksite poolt. *Lü*'sse suhtuti ülisuure aukartusega ja kui ta oli juba ükskord koodeksisse kirja pandud, siis hiljem valitsenud keisrid tegid *lü*'s muudatusi väga suure vastumeelsusega. Kuid vaatamata sellele oli siiski aegajalt vajadus teha *lü*'s muudatusi ning lõpuks hakati Ming'i ja Qing'i dünastiate ajal lisama koodeksitele alalõike

⁶⁷ G. MacCormack, lk 27-28.

⁶⁸ *Ibid.*, lk 27.

⁶⁹ *Ibid.*, lk 28.

(*li*). Ajajooksul *li* lisamise praktika aina kasvas ning 19. sajandi lõpuks oli kriminaalkoodeks kaotanud oma sisemise sidususe ja muutunud väga raskesti kasutatavaks.⁷⁰

Li lisamise eesmärgiks oli koodeksite kaasajastamine ühiskondlike probleemide osas. Kui provintsis ilmnes kriminaalkoodeksi kasutamise vajalikkus, siis kohalikud ametivõimud ei suutnud alati leida süüteo tegelikke asjaolusid, et seeläbi karistus kindlaks määrata. Üks võimalikke lahendusi sellisele olukorrale oli püüda leida antud tingimustes viiteid analoogiale. Kui kohalikele ametivõimude esindajatele tundus, et antud hetkel leitud lahendus on piisavalt tähtis ka tulevikuks säilitamiseks, siis küsiti keisrilt luba koodeksisse *li* lisamiseks. Tavaliselt keiser selle loa ka andis.⁷¹

Koodeksile lisatud *li*'d osutusid palju spetsiifilisemateks ja detailsemateks kui *lü*'d. Kui *lü*'s kirjeldati, mida tavaliselt sellises situatsioonis tuleb teha, siis *li* kirjeldas palju põhjalikumalt teatud situatsioonile vastavalt tingimustele võimalikke lahendusi. Näiteks Qing'i koodeksi *lü* sätestab, et kui A tappis võitluse käigus B, siis A-le tuleb karistuseks määrata pärast kohtuistungit kägistamine. *Li* aga lisab *lü*'le täienduse, et kui võitluse käigus kasutati tulirelva ja tulistamise tagajärjel suri inimene, siis isegi, kui ei olnud kavatsust tappa, tuleb tapmist relva olemasolust lähtuvalt käsitleda kui tahtlikku tegu ja inimesel, kes tulistas, tuleb pärast kohtuistungit karistuseks pea maha raiuda.⁷²

Aja jooksul hakati koodeksite tekstile lisama ka kommentaare. Kõige autoriteetsamad olid kommentaarid, mis olid leidnud keisri heakskiidu. Tang'i koodeksis nimetati selliseid kommentaare *shu*'ideks. *Shu*'i kommentaarid lisati koodeksi põhitekstile väiksemas kirjas ridade vahele. Sellised ametlikud kommentaarid olid autoriteetsuselt samaväärsed artiklite ja alalõikudega.⁷³

Lähtudes eeltoodust saab öelda, et tänu provintsidest tõusetunud pretsedentidele, mille koodeksisse lisamiseks küsiti keisri heakskiitu, omas keiser oma riigis alati väga head ülevaadet karistusõiguse arenemisest.⁷⁴

⁷⁰ G. MacCormack, lk 28-29.

⁷¹ *Ibid.*, lk 29.

⁷² *Ibid.*, lk 30.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*, lk 31.

1.2.3.3. *Tsiviilõigus*

Tsiviilõiguse mõistet kui sellist Hiina Keisririigi ajal otseselt ei tuntud. Oli olemas mitteametlik õigus, mis kätkes endas kõike seda, mis jäi karistusõiguse ja administratiivõiguse mõjualast väljapoole. Piiratud ulatuses käsitleti kriminaalkoodeksites lepinguõigust ja omandisuhteid, kuid üldiselt oli valitsejatel põhimõtte, et mitteametlikust õigusest hoitakse käed eemal.⁷⁵

Ühiskondlikult valitses suhtumine, et kriminaalkoodeksi eesmärgist tulenevalt suudetakse säilitada hea ühiskonnakorraldus ning tugevdada moraalselt õpetust. Konfutsianism, riigi ideoloogiana, aitas hoida valitseva korra stabiilsust ning tagas riigi õitsengu. Keiser pidi oma tegudes jälgima põhimõtet, et ennekõike on oluline kanda oma alamate eest hoolt. Sellest põhimõttest lähtuvalt on mõistetav, miks kriminaalkoodeksis olid sätted, mis reguleerisid inimeste vahelisi suhteid võlgnevuste, liigkasuvõtmise, maaga hangeldamise, laenude ja vara pantimise ning kaupadega kauplemise teemadel. Need regulatsioonid olid kantud alamate eest hoolitsemise põhimõttest ja nende ülesandeks oli minimeerida inimeste vahelises suhtluses vastuolusid ning vaidlusi, sest vastasel juhul järgnes keelatud käitumisele karistus.⁷⁶

Piirkonna magistraadid vastutasid oma valitsemise territooriumil seaduse rakendamise eest. Sageli tuli neil juhtida väga suuri ja rahvarohkeid piirkondi ning seetõttu oli peaaegu võimatu neilt nõuda, et nad oleksid suutnud tegeleda veel inimeste vaheliste tüliküsimuste, vara, perekonna asjade ning kaubavahetuse probleemidega. Valitsusel oli vaja, et riigi haldamine toimuks võimalikult tõhusalt. Ühelt poolt oli kriminaalkoodeksisse lisatud piiratud arv tsiviilasju, millega ametnikud pidid hädavajalikus ulatuses tegelema. Teisalt aga laideti valitsuse poolt maha ametnike sekkumine kriminaalkoodeksis sätestatud tsiviilasjade puhul ja samuti ka siis, kui tüliküsimuste lahendamisel sattusid ametnikud olema vahemeesteks.⁷⁷

Vaatamata valitsuse laitvale suhtumisele, pöördusid inimesed siiski üpris sageli ametnike poole oma tüliküsimuste lahendamiseks. Vastutustundlikumad ja võimekamad riigiteenistujad, kes tegid endast kõik oleneva, et laita inimestel maha mõtte pöörduda tüli lahendamiseks kohtu poole, olid saanud ka ettevalmistuse olemaks vahemees või vahekohtunik.⁷⁸ Olles selles rollis, suunasid ametnikud inimesed oma tülisid lahendama uuesti

⁷⁵ G. MacCormack, lk 23.

⁷⁶ *Ibid.*, lk 23.

⁷⁷ *Ibid.*, lk 24.

⁷⁸ *Ibid.*, lk 25.

kodukülade vahendusmeeste juurde, soovitusena leida kompromiss.⁷⁹ Seega ametnikud ei olnud huvitatud tsiviilasjade lahendamiseks reeglite väljatöötamisest, sest Hiinas oli laialt levinud ühiskondlik eelarvamus, et pooli tuleb alati veenda tülisid sõbralikult lahendama. Isegi kui kriminaalkoodeksis oli tsiviilasja lahendamiseks ette nähtud karistus, siis sageli ametnikud ei järginud seadust. Isegi võla tüliküsimuse lahendamisel oli ülekaalus arvamus, et võlausaldaja võiks aktsepteerida väiksema võlasumma tagasisaamist, kui oli tegelik võlgnevus või rahulduda osade kaupa tagasimaksmisega.⁸⁰

Nii nagu magistraatide enda suhtumine ei soodustanud tsiviilõiguse arengut, nii takistas seda Hiinas ka tugevate ja sõltumatute juristide puudus. Ametlik riigipoliitika kõikide dünastiate ajal oli pärssida juristide tegevust, välja arvatud juhul, kui need isikud olid valitsuse liikmed. Riik kartis, et eraisikud, kes sekkuvad juriidilisse protsessi peale riigi kellegi teise huvides, õhutavad kurjust ja valesüüdistuste esitamist, aidates sellisel moel perekondade hävitamisele kaasa.⁸¹

Ming'i ja Qing'i dünastia ajal kehtinud seaduste kohaselt tuli karistada erinevate karistustega inimesi, kes aitasid teistel koostada valesüüdistusi. Seadused mõõnsid, et talupojad ja kirjaoskamatud inimesed vajasisid abi palvekirjade koostamisel. Kui keegi aitas neil koostada ja esitada õigustatud kaebuse magistraadile, siis see isik sai karistuse osas puutumatusena. Kuid aitaja pidi rangelt jälgima, et ta ei teeks omapoolseid ettepanekuid asja parandamiseks. Aitaja puhul tuli ka jälgida, et tegemist ei ole väljapressimisega, et algatada tahtlikult kalleid kohtuprotsesse. Seega saab järeldada, et juristi elukutse oli täis ohte ning riske.⁸²

1.2.4. Kokkuvõte

Traditsioonilise Hiina õiguse läbivaks jooneks oli väärtustel põhinev ühiskonnakorraldus. Konfutsianistlik õpetus tõusis läbi sajandite riiklikuks ideoloogiaks ning oli valitseval kohal kuni 20. sajandi alguseni. Kui konfutsianistid leidsid, et inimene on oma loomu poolest hea, siis nende oponendid legistid olid seisukohal, et inimene on oma loomult halb ja seaduse ning karistuse eesmärk on ennetada inimese halba käitumist.

⁷⁹ J. Tang, lk 22.

⁸⁰ G. MacCormack, lk 25.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*, lk 25-26

Hiina Keisririigis peeti keisreid Taeva poegadeks, kes olid kõrgemal kui seadused. Seadused kuulutati välja keisrite poolt ja kõik keiserlikud dünastiad tegelesid koodeksite väljaandmisega.

Hiina Keisririigi aegsed koodeksid tegelesid peamiselt administratiiv- ja karistusõigusega. Tsiviilõiguslike küsimuste lahendamine toimus peaaegu alati väljaspool kohtusaali, kodukülades, vahekohtuniku kaasabil kompromissi sõlmimisel.

2. Hiina õiguse tunnusjooned 20. sajandil

2.1. Õiguse arengud hilises keisririigis

19. sajandi lõpuks oli Hiina Keisririigis kujunenud välja keeruline olukord, kus üha enam andis tunda vajadus reformide järele. Keisririigis levisid sotsiaalsed rahutused ning ametnikkonna hulgas lokkas korrupsioon.⁸³ Aja jooksul oli riigi välisvõlg aina kasvanud ning välispoliitiline mõjukus järjest vähenenud. Seega 20. sajandi alguseks oli Hiina Keisririik jõudnud väljapääsmatusse olukorda ning Qing'i dünastiale sai selgeks, et ainsaks lahenduseks on ulatuslike sotsiaalmajanduslike ja õiguslaste reformide läbiviimine. Kuid see teadmine tuli liiga hilja.⁸⁴

Saanud esimeses oopiumisõjas (1839-1842) lüüa, oli Hiina Keisririik 1842. aastal sunnitud Suurbritanniaga allkirjastama Nanjingi lepingu, mis sai esimeseks lepinguks Hiina ja Lääneriikide vahelises lepingute seerias, mida hiljem hakati nimetama „ebavõrdseteks lepinguteks“. Ebavõrdsed olid need lepingud selle poolest, et nad tagasid Lääneriikidele mitmed eelised, andmata Hiinale midagi vastu. Ebavõrdsetel lepingutel oli neli iseloomulikku joont: lepingusadamate avamine Lääneriikidele, ekstraterritoriaalsus ehk välismaalaste väljajätmine Hiina kohtute jurisdiktsiooni alt, lepinguga fikseeritud väliskaubandustollid ja „enimsoodustatud riigi“ klausel, mis tagas, et iga välisriik, kes sõlmis ebavõrdsed lepingud, sai teiste ebavõrdsete lepingute sõlmijatega samad eelised.⁸⁵

Ekstraterritoriaalsuse privileegi kasutamine Lääneriikide poolt oli üheks sotsiaalsete rahutuste õhutajaks. Üha enam sagenevad rahva ülestõusud keskvoimu vastu sundisid Qing'i dünastiat otsima teed privileegi kaotamiseks.⁸⁶ Ühtlasi sai Qing'i dünastia aru, et kavandatavad reformid ei hakka edukalt toimima seni, kuni ei ole muudetud Hiina ühiskonnas valitsetavat ideoloogiat.⁸⁷

⁸³ J. Chen, lk 17.

⁸⁴ K. Zweigert, H. Kötz, lk 292.

⁸⁵ J. A. G. Roberts, lk 169.

⁸⁶ J. W. Head. Great Legal Traditions: Civil Law, Common Law, and Chinese Law in Historical and Operational Perspective. Carolina Academic Press 2011, lk 514.

⁸⁷ J. Chen, lk 23.

Seepärast otsustati pöörata pilk Hiinast väljapoole ja võtta eeskjuju arenenud riikidelt. Lääneriigid lubasid loobuda ekstraterritoriaalsest privileegist tingimusel, et Hiina oma õigussüsteemi reformimisel lähtub rahvusvahelistest normidest.⁸⁸

Uuenduste väljatöötamiseks rajati 1904. aastal Õiguse Kodifitseerimise Komisjon, kes otsustas õiguse reformimisel pöörata tähelepanu kehtinud vanale õigusele ja uute koodeksite väljatöötamisele. Õiguse moderniseerimiseks tuli reformida politsei ja vanglasüsteem ning kaotada traditsioonilises õiguses kehtinud julmad karistused. Uute koodeksite väljatöötamisel võeti eeskjuju Jaapani soovitusel lääne mudelist.⁸⁹

Ajavahemikul 1903-1910 võeti vastu rida uusi seadusi ning koodekseid nagu näiteks kaubandusõiguse üldised põhimõtted, äriühingu seadus, pankrotiseadus ning mitmed seadused kohtute kohta, millega lahutati õigustmõistmissüsteem haldusorganitest. Hiina keelde tõlgiti mitmeid välismaiseid koodekseid. Aastaks 1912 jõuti lõpuni kriminaal- ja tsiviilmenetluse seaduse, kaubandusseaduse, tsiviilseaduse ning kriminaalkodeksi eelnõude väljatöötamisega. Esimest korda Hiina õiguse ajaloos hakati eristama tsiviil- ja kriminaalasju.⁹⁰

Reformimise käigus selgus, kui võrd teravalt tundis Hiina Keisririik puudust professionaalsetest juristidest ning 1906. aastal avati Pekingis moodne õiguse õppeasutus, milles töötasid Jaapani õpetlased. Jaapani õpetlaste valik ei olnud Hiina jaoks juhuslik otsus. Kuna Jaapan oli oma valikute õigsust tõendanud eduka ekstraterritoriaalse privileegi kaotamisega ja välispoliitilise mõjukuse kasvuga, siis Hiina omistas Jaapani saavutused lääne õigustmudelile. Nimelt oli Jaapani õigussüsteem välja töötatud peamiselt Saksa õigussüsteemi baasil. Seepärast pöörati Hiina õiguse reformimisel väga suur tähelepanu Jaapani õigusele ning saadeti oma tudengeid Jaapanisse õigusteadust õppima.⁹¹

Kaalumisel oli ka Common Law süsteemi kohaldamine Hiina jaoks, kuid kuna Common Law tundus võrreldes Kontinentaaleuroopa õigustmudeliga liiga vähe süstematiseeritud, liiga mahukas, liiga laialivalgud ning raskesti Hiina jaoks sobitav, siis otsustati Kontinentaaleuroopa õigustmudeli kasuks. Viimase kasuks otsustamisel andis olulist kaalu ka asjaolu, et Kontinentaaleuroopa õigustmudelisse oli varasemast Rooma õigusest üle kandunud kahe autoriteedi kontseptsioon – riigi ülimuslikkus kodaniku üle ning *pater familias*

⁸⁸ J. W. Head, lk 514.

⁸⁹ J. Chen, lk 19-21.

⁹⁰ *Ibid.*, lk 20-21.

⁹¹ *Ibid.*, lk 21-22.

ülimuslikkus temast sõltuvate üle. Need kaks põhimõtet sobisid väga hästi traditsioonilises Hiina õiguses sätestatud teesidega, et riigil on mõjuvõim kodaniku üle ning ühiskondlik ebavõrdsus on vajalik.⁹²

Vaatamata Hiina Keisririigi tungivale vajadusele uuenduste järele, kohtasid Qing'i reformid õukonnas suur vastupanu, kuna reformides nähti ohtu sajandeid kehtinud sotsiaalsetele ning moraalsetele tavadele. Oponendid kiitsid küll heaks uuenduste läbiviimise mõtte, kuid leidsid, et teostatavad reformid peavad olema kooskõlas Konfutsiuse õpetuse väärtuste, ustavuse ning poja vagaduse põhimõtetega.⁹³

Vaatamata Qing'i dünastia pingutustele Hiina õiguse reformimisel ning läänestamisel, jäid kõik kavandatud ning elluviidud uuendused mõned sajandid hiljaks ning said lõppkokkuvõttes saatuslikuks Qing'i dünastiale, sest revolutsioon oli alanud.

2.2. Õigus Hiina Vabariigis

10. oktoobril 1911 puhkes Hiina Keisririigis taaskord rahutused, mis päädis sellega, et 1912. aastal sunniti keiser troonist loobuma ja kuulutati välja vabariik.⁹⁴

1919. aastal toimunud Versailles' rahulepingu läbirääkimiste ajaks oli Hiina Vabariik vastu võtnud põhiseaduse (1912),⁹⁵ arendanud tsiviil-, kriminaal-, kaubanduskoodekseid, rajanud uue kohtusüsteemi ja reforminud politsei ning vanglate süsteemi. Kõik need uuendused ja koodeksid rajanesid kontinentaalsüsteemile ning eeskujuks oli võetud just Prantsusmaa, Saksamaa ja Šveits. Kuid vaatamata läbiviidud uuendustele, ei võtnud Hiina valitsus rahuläbirääkimistel mitte midagi ette Hiina jaoks alandava ekstraterritoriaalse privileegi kaotamiseks. Hiinlaste jaoks oli see valitsuse võimetusest ja privileegist tulenev alandus ning ülekohus nii talumatu, et 4. mail 1919 alguse saanud üliõpilaste meeleavaldus kasvas kiiresti ülemaaliseks protestiliikumiseks.⁹⁶ Seda liikumist, hakati nimetama Neljanda mai liikumiseks⁹⁷ ning sellega avaldati meelt Lääneriikide silmakirjalikkuse vastu. Erinevad Hiina aktivistid aga said sellest protestiliikumisest inspiratsiooni oma ideoloogiatele.⁹⁸

⁹² J. Chen, lk 22.

⁹³ *Ibid.*, lk 23.

⁹⁴ H. Spodek. *The World's History: Combined Volume*. Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ 2001, lk 679.

⁹⁵ J. W. Head, lk 512.

⁹⁶ *Ibid.*, lk 515-516.

⁹⁷ H. Spodek, lk 680.

⁹⁸ J. W. Head, lk 516.

Järgneva 30 aasta jooksul toimusid Hiina Vabariigis pidevad võimuvõitlused. Hiinast sai poliitiliselt, sõjaliselt ja ideoloogiliste pooldajate poolest bipolaarne riik, kus võim jagunes laias laastus Guomindang'i (Rahvuspartei)⁹⁹ ja Hiina Kommunistliku Partei (HKP asutati 1921) vahel.¹⁰⁰

Ajavahemikul 1928-1937 soovis Guomindang muuta Hiina kaasaegseks riigiks. Aga kui 1931. aastal Jaapan vallutas Mandžuuria, siis selle asemel, et Jaapani agressioonile vastata, otsustas Guomindang taga kiusata kommuniste.¹⁰¹ Seega, olid viimased sunnitud 1934. aastal ette võtma Suure looderetke, mille käigus murti Guomindang'i blokaadist läbi üllatava kergusega. Suure looderetke tagajärjel kandus kommunistide tegevuse peareen Lõuna-Hiinast Põhja-Hiinasse.¹⁰²

Kui Jaapan sai 1945. aastal Teises Maailmasõjas lüüa, siis Guomindang ja kommunistid jätkasid võitlust senise Hiina-Jaapani sõja asemel omavahelise sõjategevusega kodusõjas, millest võtjatena väljusid 1949. aastal kommunistid.¹⁰³

Seega lähtudes eeltoodust on üsna selge, et nendel kolmel aastakümnel toimus õiguse areng Hiina Vabariigis kaootiliselt. Kui Guomindang'i mõjuvõimu piirkonnas töötati välja seadusi ning võeti kasutusele õiguspoliitilisi instrumente, et pöörata riik uuele kursile, siis kommunistide poolt kontrollitavatel aladel võeti eeskuju Nõukogude marksistlik-leninistlikust mudelist.¹⁰⁴

2.2.1. Guomindang'i moderniseerimise kurs

Vaatamata kukutatud keisrile, jäid Hiina Vabariigis Guomindang'i mõjuvõimu piirkonnas kehtima Qing'i dünastia seadused. Keisririigi seadusi muudeti ainult siis, kui neid oli vaja kohendada vabariigi põhimõtetele või võeti vastu uusi seadusi. Kuna Hiina Vabariigi seaduspärasus rajanes revolutsioonilistel ideedel, siis oli iseenesest mõistetav, et ka uue

⁹⁹ Tongmenghui, hilisema Guomindang'i (Rahvapartei) asutas 1912.a. arst Sun Zhongshan (1866-1925). Tema kolme põhimõtte (rahvuslus, demokraatia, heaolu) levitasid tudengid ja misjonikoolide õpilased. (Vt H. Kinder, W. Hilgemann. Maailma ajalugu esiajast tänapäevani. Avita 2001, lk 369, 451).

¹⁰⁰ J. W. Head, lk 516.

¹⁰¹ *Ibid.*, lk 516.

¹⁰² J. A. G. Roberts, lk 228-229.

¹⁰³ J. W. Head, lk 516-517.

¹⁰⁴ *Ibid.*, lk 517.

riigikorra ajal on kestev vajadus jätkata Hiina õiguse reformimisega. Qing'i dünastia ajal välja töötatud koodeksite eelnõud vaadati üle, kohendati vastavalt uuele riigikorrale ning kuulutati välja Guomindang'i ideoloogiast kantuna. Selle tulemusena töötati Hiina Vabariigis välja kuus koodeksit.¹⁰⁵

Guomindang'i õiguse ja seaduste väljatöötamisel võeti aluseks *San Min Zhu Yi* printsiip, milleks oli Rahvapartei kolm põhimõtet: rahvuslus, demokraatia ja heaolu. Mõiste rahvuslus lahti mõtestamisel võeti aluseks Hiina sisemise ühtse idee, millega on võimalik saavutada tugeva riigi maine ning välisriikidega võrdne kohtlemine. Demokraatia põhimõtte kasutamine Hiina õiguse väljatöötamisel tugines Lääneriikide demokraatia ideele, mis kohandati Hiina konteksti. Mõiste „heaolu“ käsitlemisel tugineti aga vajadusele välja töötada hoolekande süsteem Hiina inimeste jaoks ning tungivale vajadusele tõsta elatustaset, mis valdavalt pidi saavutatama inimeste võrdsustamise, maa jagamise ning kapitali kontrolli läbi.¹⁰⁶

Võrreldes traditsioonilise Hiina õigusega oli *San Min Zhu Yi* õiguse käsitus revolutsiooniline, millega kavatseti kaitsta rahvuse huve perekonna- ja klannisüsteemi asemel ning kõiki organisatsioone, kes seisid rahvuslike ning demokraatia huvide eest. Oluliseks peeti rahvuslikku majanduspoliitikat, milles nähti ette tööstuse ja põllumajanduse arengut. Guomindang'i ideoloogias lahutati tsiviil- ja kriminaalmenetlus. Erinevalt Lääne õigusest plaaniti ennekõike seista eraõiguslike huvide asemel sotsiaalsete huvide eest. Üksikisiku huvide kaitse vajadust nähti selles, et tagada ühiskondlik turvalisus ja sotsiaalne stabiilsus.¹⁰⁷

Õiguse uuendamise ning ühiskondlike suhete reformimisega kaasnes aga probleem, mida väga paljud traditsioonilise õiguse pooldajad olid kartnud. Nimelt hakkas oluliselt kasvama kohtuprotsesside arv ning seda peeti languse tunnusemärgiks.¹⁰⁸

Guomindang'i ideoloogiast lähtudes tuleks 20. sajandil alguses Hiina õiguse arengus toimunud protsesse vaadelda pigem moderniseerimisena kui läänestamisena. Kui Qing'i dünastia reformid püüdsid Lääne õiguse viimaseid arenguid täies koosseisus üle võtta, siis Guomindang lähtus ka Lääne õiguse viimastest arengutest, kuid pidas neid Hiina jaoks sobilikeks ainult siis, kui nad olid kooskõlas *San Min Zhu Yi* printsiibiga. Kui Qing'i dünastia reformid ebaõnnestusid tänu vanadele ja sügavalt juurdunud tavadele, siis Guomindang'i

¹⁰⁵ J. Chen, lk 23-24.

¹⁰⁶ *Ibid.*, lk 24-25.

¹⁰⁷ *Ibid.*, lk 25-26.

¹⁰⁸ S. P. Sinha. *What is Law*. New York: Paragon House 1989, lk 16.

Kodifitseerimise Komisjon leidis, et nii suurele rahva hulgate, millest tulenevalt esineb ka reguleerimist vajavate situatsioonide paljusus, on lootusetu välja töötada universaalset hästi toimivat õigust ja seepärast jättis ta mitmedki õigusküsimused kohaliku praktika reguleerida. Kõike seda tehes, võttis Guomindang õiguse uuendamisel loomulikult arvesse Hiina tavasid ja traditsioone, kohandades vana ning uut, seniseid traditsioone ning Lääne õigust omavahel. Sellisel viisil balansseerides, saavutas Guomindang'i ideoloogiast tulenev õiguse reformimine oluliselt suurema edukuse võrreldes Qing'i dünastia uuendustega.¹⁰⁹

Üks Guomindang'i revolutsioonilistest ideedest oli perekonna- ja pärimisõiguse kaasaegsemaks muutmine. See õnnestus läbi viia ainult tänu sellele, et peeti vajalikuks reformida ka feodaalajast pärinevat perekonna ja pärimise süsteemi. Selle uuenduse käigus muudeti senist paradigmat perekonna ja klanni ühtsusest, et riik moodustab ühtse terviku kõikide perekondade ja klannidega. Perekonna süsteemi reformimise käigus jõuti 1924. aastaks niikaugele, et kuulutati välja mehe ja naise võrdsus ühiskonnas, mis ei jäänud pelgalt printsipiiks, vaid sai reaalseks võrdsuseks majandusalastes ja poliitilistes asjades.¹¹⁰

Vaatamata Hiina Vabariigi aegsetele pingutustele Lääne õiguse ülevõtmisel toimus see siiski üsna paiguti ning ebajärjekindlalt. Kuna ülevõetud koodeksid olid sageli liiga kompleksed ja Hiina olude jaoks teisejärgulise tähendusega, siis neid käsitleti kui abstraktseid õigusallikaid, millele õppeprotsessis läheneti mehaanilise päheõppimisega. Seega sai ka Hiina Vabariigi õigushariduse iseloomulikuks märksõnaks mitteasjakohase õiguse tudeerimine. Guomindang'i aladel loodi professionaalne advokatuur, kuid kuna juristide ettevalmistus ja kvalifikatsioon oli ebaühtlane ning standarditele esitatavad nõudmised väga madalad, siis valitsus ebaõnnestus advokatuuri järelkasvu loomisel.¹¹¹

Kuigi Hiina Vabariigis plaaniti õigussüsteemi moderniseerida, siis kohtusüsteem ei hakanud kunagi efektiivselt toimima, kuna enamikes piirkondades ei olnud kohtuid ja õigusasjadega tegeleti magistraadi poolt juhitud maakonna valitsuste justiitsosakondades. Ka Hiina kohtunikud olid madalalt ja viletsalt haritud ning korrupsioon ja soosingud tagasid kohtunike professionaalsuse ja iseseisvuse puudumise.¹¹²

¹⁰⁹ J. Chen, lk 27-28.

¹¹⁰ *Ibid.*, lk 28.

¹¹¹ S. B. Lubman. *Bird in a Cage: Legal Reform in China After Mao*. Stanford University Press 1999, lk 31-32.

¹¹² S. B. Lubman, lk 32.

Väljaspool linnasid, küla piirkondades, põhimõtteliselt ignoreeriti tsiviil- ja kaubandusajades uusi seadusi. Nendes valdkondades ettetulevaid tülküsimusi lahendati endiselt lepitusmenetluse käigus vahekohtutes, mis toimusid ka Vabariigi ajal edasi.¹¹³

2.3. Õigus Hiina Rahvavabariigis

Kommunistid väljusid kodusõjast võitjatena ja 1. oktoobril 1949 kuulutati välja Hiina Rahvavabariik, mille juhiks sai kommunistliku partei esimees Mao Zedong.¹¹⁴

Enne, kui on võimalik pikemalt süveneda Hiina õiguse arengutesse 20. sajandi teisel poolel, tuleb käesolevas töö osas teha põgus ekskurss kommunismi idee lahtimõtestamiseks, et paremini suuta mõista Hiina kommunistide tegemisi.

1848. aastal avaldas Karl Marx oma „Kommunistliku partei manifesti“, millele 1867¹¹⁵ aastal järgnes koos Friedrich Engelsiga kirjutatud „Kapital“. Nende kahe teose ilmumisega algas kommunismi tõus üheks tuntumaks ideoloogiaks maailmas.¹¹⁶ „Kommunistliku partei manifestis“ tõi Marx välja, et kehtivat ühiskonnakorraldust tuleb muuta vägivaldsel teel ning tuleb üles ehitada uus klassideta maailm.¹¹⁷ Marxi ideed rajanesid Saksa filosoofial, tööstusliku revolutsiooni pärandil ja Prantsuse revolutsiooni sotsialistlikel arusaamadel.¹¹⁸ Marx leidis, et võimule pääsemiseks ei ole vajalik kasutada legaalseid meetodeid. Eraomand tuli kaotada ning tööstus ja pangad tuli natsionaliseerida.¹¹⁹ Proletariaadile tehti ülesandeks haarata vägivaldsel teel võim ning kehtestada proletariaadi diktatuur.¹²⁰ Saavutatud diktatuuriga plaaniti üle minna kommunismile.¹²¹ Ideoloogia kohaselt tuli hävitada need ühiskonnakihid, kes võitlesid proletariaadi diktatuuri vastu. Sama saatus pidi ootama neid rahvaid, kes ei olnud oma madala arengutaseme tõttu võimelised kommunismile üle minema.¹²² Kommunismi täiuse saavutanud ühiskond pidi aga olema vaba igasugustest

¹¹³ S. B. Lubman, lk 32.

¹¹⁴ R. W. Bulliet jt. The Earth and its Peoples: A Global History. Boston, New York 1997, lk 925.

¹¹⁵ R. W. Bulliet, jt., lk 806.

¹¹⁶ N. Davies. Euroopa ajalugu. Tallinn: Varrak 2014, lk 776.

¹¹⁷ K. Marx. Kommunistliku partei manifest. Tallinn: Eesti Raamat 1981, lk 48.

¹¹⁸ R. W. Bulliet, jt., lk 806.

¹¹⁹ H. Spodek, lk 535.

¹²⁰ K. Marx, lk 48.

¹²¹ H. Kinder, W. Hilgemann, lk 344.

¹²² R. Wolfson, J. Laver. Years of Change: European History, 1890-1945. Hodder & Stoughton Educational 1996, lk 124-126, 414.

uskumustest ning religioonist, sest tõeline kommunist leidis oma inspiratsiooni viisaastaku plaanist.¹²³

Hiina Rahvavabariigi õiguse eksistents ei alga 1949. aastal riigi väljakuulutamisega. HRV õiguse süsteemile pandi alus juba varasematel aastakümnetel, mil hakati kommunistlikku ühiskonda üles ehitama. Nii nagu kommunistliku ühiskonna rajamiseks võeti enamalt jaolt eeskuju NSVL-lt nii otsustati ka kommunistliku õiguse väljatöötamisel tugineda Nõukogude mudelile. Vastavalt marksistlikule teooriale hakati Hiinas õigust mitte ainult kasutama terrori õigustamiseks klassivõitluses, vaid ka populariseeriti õiguse politiseerimist.¹²⁴

Nõukogude mõjude massiline pealetungimine algas pärast nõukogude võimu kehtestamist Hailufeng'is ja Hiina Nõukogude Vabariigi (1931-1934) rajamisega Jiangxi's. Hiina Nõukogude Vabariigi esimeseks presidendiks sai Mao Zedong.¹²⁵ Esimene kommunistliku partei poolt vastu võetud dokument oli Hiina Nõukogude Vabariigi Konstitutsiooniline Programm, mis oli maha kopeeritud 1918. aastal vastu võetud Venemaa SFNV Konstitutsioonist.¹²⁶

Talupoegade revolutsiooni eesmärk oli konfiskeerida suurmaaomanikelt maa, hävitada kohalikud jõhkardid ning peenem rahvas, et parandada töötava klassi elamistingimusi. Paraku ei olnud võimalik neid eesmärke saavutada konstitutsiooniliste meetoditega, vaid halastamatu terroriga, mis pidigi Mao Zedongi sõnade kohaselt olema revolutsiooni vaim. Seega sai terror ja piiridest üleminek varase revolutsioonilise õiguse märksõnadeks.¹²⁷

Hiina-Jaapani sõja ajal tuli ühise eesmärgi nimel kommunistidel teha koostööd Guomindang'iga, et tõrjuda Jaapani vägesid Hiina territooriumilt välja. Sellel perioodil oli sõjategevuse lähedal kommunistide alal kehtinud õigus üpris modernne ja kommunistid võtsid mõned Guomindang'i koodeksid üle ning neid kohandati sobivateks piiriäärsel alal kasutamiseks.¹²⁸ Kommunismi ideoloogiale vastuolevalt sai kaitse eraomand, soodustati eraettevõtete rajamist, seisti poliitiliste ja majanduslike inimõiguste eest ja poliitiline vabadus oli kõikidele inimestele lubatud. Võitnud Jaapanit sõjas, polnud kommunistidel vaja enam

¹²³ S. White. *Communism and Its Collapse*. Routledge 2000, lk 6.

¹²⁴ J. Chen, lk 31.

¹²⁵ J. A. G. Roberts, lk 227.

¹²⁶ J. Chen, lk 32-33.

¹²⁷ *Ibid.*, lk 33.

¹²⁸ F. Münzel. *Das Recht der Volksrepublik China*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1982, lk 5-6.

teha koostööd Guomindang'iga ja kommunistide õiguse käsitlemise märksõnadeks said taas vägivald ning terror.¹²⁹

Enne 1949. aastat oli kommunistide õigusele lähenemine paljuski eksperimentaalne. Eeskujuks võeti Marxi õiguse kontseptsioon, kus õigus on tööriist ühiskonna ümberkujundamiseks, valitseva klassi mahasurumiseks ja partei poliitika pealesurumiseks. Inimeste individuaalsete õiguste kaitsmist ei peetud oluliseks. Õigust püüti politiseerida lähtudes klassiõigusest ning õigusest sai populaarne vahend läbi organiseeritud massiliste kohtuprotsesside poliitilise hariduse andmiseks ning ajupesu tegemiseks.¹³⁰

Kommunistliku partei tegevuse tulemusena hakkas Hiina inimeste mõttemaailmas kaduma ühiskonna kosmoloogilise ülesehituse idee. Enam ei usutud, et põud, üleujutused või rohutirtsude nuhtlus on inimkäitumise tulemus või et aastaegade vaheldumine on ühiskondliku korra säilimise alustala. Traditsioonilise Hiina mõtteviisi hakkas üha enam asendama Mao Zedong'i mõtete vahendusel marksistlik ideoloogia. Varasem kogukonna autoriteetide poolt tülüküsimuste lahendamise vahendamine asendus uue ideoloogia ajal uue protsessiga. Loodi rahvavahendajate komiteed, mis võtsid kogukonna autoriteetide ülesanded tülüküsimuste lahendamise osas üle. Kuna Hiina Rahvavabariik võttis kommunistliku õigussüsteemi väljatöötamiseks eeskujul Nõukogude mudelilt, siis selline rahvavahendajate komiteede olemasolu selgitab, miks ei võetud Nõukogude Liidu eeskujul üle arbitraažikohtu instantsi.¹³¹

2.3.1. Kommunistliku ideoloogia võidukäik

Hiina Rahvavabariigi asutamisega algas Guomindang'i õigussüsteemi, mis oli Qing'i dünastia poolt pärandatud õigussüsteemi üle võtnud, lõhkumine ja hävitamine. Kommunistid pöörasid Hiina moderniseerimise kursilt järsult vasakule.¹³²

Guomindang'i õigussüsteemi hävitamise plaanist teatas Mao Zedong juba 1949. aasta alguses, kui ta pidas Guomindang'i Rahvaparteiga kodusõja lõpetamise läbirääkimisi. Mao Zedong

¹²⁹ J. Chen, lk 34.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ R. David, J. E. C. Brierley, lk 529-530.

¹³² J. W. Head, lk 517.

esitas kodusõja lõpetamiseks kommunistliku partei nõudmised.¹³³ Hiina kommunistlik partei nõudis, et Guomindang'i ajal välja töötatud kuus koodeksit ning ka kõik teised Euroopa eeskju järgi koostatud koodeksid ning seadused, sh konstitutsioon, äriseadus, tsiviil-, tsiviilmenetlus- ja kriminaalkodeks tuleb hävitada.¹³⁴ Tagurlik õigus ja tagurlikud seisukohad tuleb kaotada, sest need seisavad valitseva klassi õiguste eest. Kodanlik klass peab aru saama, et Guomindang'i õigussüsteem, mis kuulutas inimeste võrdsust seaduse ees, tuleb kaotada, sest ühiskonna korraldus on muutunud ja rõhutatud klass on saanud ühiskonnas valitsevaks.¹³⁵

Guomindang'i õigussüsteemi ja kuue koodeksi hävitamisega tekkis Hiinas õiguslik vaakum. Uued seadused, juriidilised süsteemid ning kommunistlik programm vajasis väljatöötamist, mis oli väga aeganõudev protsess. Kuid uue riigi esimese kolme aasta jooksul ei tuntud õigussüsteemi järgi puudust, sest õigust kasutati poliitilistes võitlustes terroristliku relvana. Kommunistlik partei hoidis ühiskonda poliitiliste kampaaniatega kontrolli all.¹³⁶

Kommunistid rõhutasid, et sellisel ülemineku perioodil, kus ei oldud veel lõplikult viimistletud eraomandi ümberkujundamine sotsialistlikuks omandiks, ei olnud võimalik alustada tsiviil- ja kriminaalkodeksi väljatöötamist. Seega jõuti esimese kolme aasta jooksul välja töötada vaid mõned hädavajalikud seadused ühiskonna poliitiliseks ümberkujundamiseks ja poliitilise mõjuvõimu kindlustamiseks.¹³⁷

Üks sellistest seadustest oli 1950. aastal vastu võetud abieluseadus, mis sai üheks radikaalseimaks meetmeks ühiskonna rekonstrueerimisel. Hiina Rahvavabariigis pidi abielu rajanema võrdsuse ja vastastikkuse kokkuleppe printsiibil ning naise positsioon perekonnas ja ühiskonnas paranes pärast seaduse vastuvõtmist tohutult.¹³⁸ Naised said õiguse abikaasat vabalt valida ning võrdsed õigused lahutuse, laste hooldusõiguse ja vara osas. Pärast seaduse kehtestamist viisid naisteühingud läbi massikampaaniaid, et muudatustest ühiskonda teavitada. Järgnes lahutuste arvu järsk tõus.¹³⁹ Abieluseaduse vastuvõtt põhjustas Hiina traditsioonilises perekonna struktuuris ning ideoloogias mõtteparadigma muutumist. Sellist

¹³³ J. Chen, lk 34.

¹³⁴ J. W. Head, lk 517.

¹³⁵ J. Chen, lk 35.

¹³⁶ *Ibid.*, lk 37.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ J. Tang, lk 50.

¹³⁹ J. A. G. Roberts, lk 247.

muudatust aga vajasis kommunistid väga, et suurendada enda pooldajate hulka ning levitada kommunistlikku maailmavaadet.

Kommunistliku ideoloogia võidulepääsemise perioodi iseloomustavad erinevad liikumised või võitlused. 1951. aastal algas võitlus kolme pahega. Kolm pahet (korruptsioon, raiskamine ning bürokraatia parteis ja valitsuses) iseloomustasid kommuniste, kes olid kapitalistidele liialt lähenenud. Sellele võitlusele järgnes 1952. aastal koheselt võitlus viie pahe vastu. Selles võitluses käsitleti viie pahena korruptsiooni, maksudest mööda hiilimist, riigivargust, riigi petmist ja riigilt majandusalase informatsiooni varastamist. Need viis pahet iseloomustasid kapitaliste. Mõlema liikumise tagajärjeks oli miljonite inimeste represseerimine.¹⁴⁰

Kõige selle tegevuse keskel sai üheks tähtsamaks sammuks 1954. aastal Hiina Rahvavabariigi põhiseaduse kehtestamine¹⁴¹ ning riigi majanduslik organiseerimine, milleks 1953. aastal võeti vastu esimene viisaastaku plaan.¹⁴² Kuna marksistliku õpetuse kohaselt on kõige alus kapital, siis sai ka kommunistlikule õigusele omaseks, et ta nägi ühe oma peamise funktsioonina ühiskondliku majanduse organiseerimist ning sellele vastavalt kodanike käitumisnormide suunamist.¹⁴³ Seetõttu alustati 1950. aastate keskel ka peamiste koodeksite, tsiviil- ja kriminaalkoodeksi, väljatöötamist.¹⁴⁴

Nagu käesolevas töös eespool mainiti, pandi HRV õigussüsteemidele alus juba varasematel aastakümnetel enne Rahvavabariigi välja kuulutamist. 1950ndatel jätkati õiguse arendamist võetud kursil, mis väljendus selles, et nõukogude mudelit võeti arendusprotsessis peamise allikana. Hiina tudengeid saadeti Nõukogude Liitu õiguslaseid teadmisi omandama ja nõukogude õpetlased tulid Hiinasse loenguid pidama. Aktiivselt kasutati nõukogude õpetlaste poolt kirjutatud õpikuid, mis tõlgiti hiina keelde.¹⁴⁵

Nõukogude Liidu mudeli eeskujul rajati Rahva Ülemkohus, mille ülesandeks oli juhtida kõikide uute kohtute tööd. Samuti asutati prokuratuur Nõukogude Liidu eeskujul. 1950. aastal võeti vastu abielu, maareformi ja ühingu seadused ning alustati tööd koodeksite koostamiseks.

¹⁴⁰ C. Wang, X. Zhang, lk 10.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² J. Chen, lk 38.

¹⁴³ C. Sumner. *Reading Ideologies: an investigation into the Marxist theory of ideology and law.* London [etc.] Academic Press 1979, lk 248

¹⁴⁴ J. Chen, lk 39.

¹⁴⁵ *Ibid.*, lk 38.

Kuna HRV-s puudus piisava ettevalmistusega juriidiline personal, siis nendes vastselt rajatud asutustes esines igapäeva töös väga suuri probleeme. Politsei ja avalik julgeolek võttis endale sageli ülesandeid, mis tegelikult pidid olema kohtute kanda. Kuna riigis puudusid professionaalsed juriidilist haridust omavad spetsialistid, siis ei teadnud prokuratuur sageli, mida teha ning suutis hädavaevu iseendaga toime tulla.¹⁴⁶

Uuenduste käigus eraldati Guomindang'i seadustest kommunistlikule parteile vajalikud seadused, mida kuulutati siis vastavalt vajadusele välja. Hiina Rahvavabariigi jaoks mittevajalikud Guomindang'i seadused hävitati. Puhastati Guomindang'i õiguse kontseptsiooni ning doktriine. Hüljati õigussüsteemi jaoks olulised aspektid nagu kohtunike sõltumatus, võrdsus seaduse ees, tagasiulatuva jõuga seaduse vastuvõtmise reegel ning *nullum crimen sine lege* põhimõte.¹⁴⁷

Vaatamata kommunistlikule ideoloogiale omaselt kõige tagurliku kaotamise nõudele, võtsid kommunistid varasematest aegadest üle vaidluste vahendamise instantsi ning andsid sellele uue väljundi, rakendades vaidluste vahendamise oma ideoloogia levitamise vankri ette.

1952. aastal algatas kommunistlik partei „õiguse reformimise“ kampaania. Partei häälkandjad teatasid, et kohtutel puudub ideoloogiline ja poliitiline puhtus ning töölisklassile iseloomulik maailmavaade. Kommunistlik partei süüdistas suurt hulka Rahvusliku režiimi ajast „alles jäänud“ kohtunikke erinevates ideoloogilistes eksimustes. Uus kampaania taotles kohtunike paranemist läbi kriitika ja eneskriitika, julgustades rahvamasse vallandama paranemisvõimetuid kohtunikke ning karistama revolutsiooni vastaseid. Õigete poliitiliste vaadete ja klassipäritoluga aktivistid seati aga kohtutesse sisse. Laialdane rahvamasside kasutamine õigusosalases töös tähendas seda, et õiguse mõistmise asemel tegelesid kohtunikud vaidluste vahendamisega.¹⁴⁸

Vahendajaid kiideti selle eest, et nad suhtlesid otse vaidlevate pooltega ning uurisid vaidlusaluse asja asjaolusid ja põhjuseid. Sellise protsessiga tõusis rahvamasside poliitiline teadvus ning kohtuskäimist sai välditud. Vaatamata kommunistliku ideoloogia poolt ette nähtud positiivsele tulemusele oli vaidlusküsimuste vahendamise protsessi probleemiks tihti

¹⁴⁶ R. David, J. E. C. Brierley, lk 525.

¹⁴⁷ *Ibid.*, lk 525.

¹⁴⁸ S. B. Lubman, lk 48.

küündimatu ettevalmistuse tõttu vahendusprotsessi ebakorrapärasus, sest kohtunikud pidid sageli vahendajaid nende töös abistama.¹⁴⁹

Seega tsiviilõiguse fundamentaalseks poliitikaks saigi vaidluste vahendamise esmatähtsus ning õiguse mõistmise teisejärgulisus. Seepärast lisandus rahvakohtute instantsile ka rahvavahendajate komiteed. Vaidluste vahendamine arvati kohtusüsteemi osaks ning püüti leida kesktee, kuidas algselt maapiirkondades toimunud vaidluste vahendamise süsteem sobitada sotsialistlikule struktuurile vastavasse linnakeskkonda. Iga kohalik omavalitsus pidi välja töötama oma enda vaidluste vahendamise läbiviimise juhendid ja meetodid.¹⁵⁰

2.3.2. Õigussüsteemi allakäik

Hiina Vabariigis jääb õigussüsteemi allakäik ajavahemikku 1956-1966, mil õiguslikud arengud sisuliselt seiskuvad. Õigussüsteemi allakäik sai aga aluse Ungari ülestõusust 1956. aastal.¹⁵¹

Hiina Rahvavabariigil paranes läbisaamine Nõukogude Liiduga pärast Stalini surma. Kui 1954. aastal Hruštšov külastas Hiinat, siis paistis, et kahe riigi vahel on tekkinud võrdsusel ning vastastikusel austusel põhinev suhe. Veebruaris 1956 pidas Hruštšov aga Stalinit hukka mõistva salakõne. Mao Zedong'i pahandas, et Nõukogude Liidu riigijuht ei olnud teda ette hoiatanud kõnest, mis põhjustas Mao arvates sotsialismimaades lahkkelisid ajal, kui ühtsus oli eluliselt vajalik.¹⁵²

Hruštšovi Stalinit hukkamõistev kõne sai tõenäoliselt ajendiks, miks Hiina Rahvavabariik otsustas loobuda Nõukogude mudelist nii riigi ülesehitamisel kui ka kommunistlikule ideoloogiale omase õigussüsteemi väljatöötamisel.

Pärast võimule saamist kujundas Mao ideid väga suurel määral teiste kommunistlike riikide eeskujul. 1956. aasta Ungari ülestõus nägi Mao lõkset, mis varitsevad riiki, kes ennast oma rahva püüdlustest ja vajadustest isoleerib. Samuti näitas Ungari ülestõus väga ehedalt, mis saab siis, kui Moskva seab oma huvid rahvuslike huvidega võrreldes esiplaanile. Ungari sündmustes nägi ta ka ohtu, et kontrrevolutsioonilised jõud võivad olla partei sees peidus ning

¹⁴⁹ S. B. Lubman, lk 48.

¹⁵⁰ J. Tang, lk 50.

¹⁵¹ C. Wang, X. Zhang, lk 11.

¹⁵² J. A. G. Roberts, lk 253.

need võivad oodata võimalust revolutsiooni kukutada ja kapitalismi restaureerimise teele pöörduda.¹⁵³

Üks märk revolutsioonilistes muutustes tekkinud pingetest oli intelligentide illusioonide purunemine. Haritud eliit oli 1949. aastal tervitanud kommunistide võitu ja poolehoiu saavutamiseks oli HKP algselt suhtunud neisse soosivalt ning sallinud kodanlikku individualismi. 1955. aastal võttis kommunistlik partei intelligentide suhtes karmima hoiaku. Algatati massikampaania, mis pidi intelligente hoiatama, et nad ei tegutseks esimese viisaastakuplaani ja põllumajanduse kollektiviseerimise vastu. 1956. aastal sai kommunistlikule parteile aga selgeks, et majanduse edendamiseks ja haldusaparaadi reformimiseks on neil vaja intelligentsi toetust.¹⁵⁴

Mao Zedong'i poliitilised ideed sündisid reaktsioonina riigisiseste ja -väliste tegurite muutumisel. Tulenevalt HKP-le 1956. aastal selgunud vajadusest, alustas Mao Zedong uut radikaalset eksperimenti eesmärgiga muuta partei suhtlust rahvamassidega. Uus liikumine sai tuntuks Saja õie kampaania nime all.¹⁵⁵

Läänes peeti Saja õie kampaaniat esialgu märgiks Hiina liberaliseerumisest ja poliitilisest sulast. Kuna Nõukogude Liidus rünnati parajasti Stalini isikukulutust, siis nähti seda sündmust osalt ka rünnakuna kasvava Mao Zedong'i isikukultuse vastu. Kui siis Mao 26. mail 1956 esitas üleskutse „Las õitseda sada lille, las võistelda sada mõttekoolkonda“, siis polnud see üllatav käitumine Nõukogude Liidus käimasolevate sündmuste taustal.¹⁵⁶

Saja õie kampaania kuulutas, et kõik võivad vabalt väljendada oma arvamusi ja vaateid. Kampaania eesmärk oli lepitada intelligentsi kommunistidega. Kommunistid arvasid oma võimupositsiooni olevat kindla ning seega võis ühiskonnas lubada kriitikavabadust. Pärast mõningat kõhklemist hakkas intelligents kritiseerima kaadriparteilaste kompetentsust ja avaldama pahameelt näiteks teadusuuringutesse sekkumise üle. Vallandus terav kriitika partei ja valitsuse vastu. Ootamatust tagasisidest ajendatuna teatas Mao Zedong juba aasta hiljem, et ainult healõhnalistel lilledel on õigus õitseda, halvalõhnalised õied tuleb aga hävitada.¹⁵⁷

¹⁵³ S. Breslin. Mao. Tallinn, Olion 2001, lk 65.

¹⁵⁴ J. A. G. Roberts, lk 252.

¹⁵⁵ K. Lieberthal. Governing China: from revolution through reform. New York, London: Norton 1995, lk 75.

¹⁵⁶ S. Breslin, lk 94-95.

¹⁵⁷ J. A. G. Roberts, lk 252-253.

Nii tehti. Algas kommunistliku partei Parempoolsete vastane kampaania, mille eesmärk oli Saja õie kampaaniast selgunud teisitimõtlejatest partei liikmete ja intelligentsi kõrvaldamine. Repressioonide ohvriks langesid kõik kommunismi kritiseerinud inimesed, valitsusametnikud ja maapiirkondade juhid, kes ei olnud piisava agarusega läbi viinud kollektiviseerimist. 1957. aastal aset leidnud Parempoolsete vastase kampaania raames toimus meeletu vägivaldsemine ja jõhker poliitiline kättemaks. Üks kuulsamaid tagakiusu ohvreid oli naiskirjanik Ding Ling, kellele heideti ette partei juhtkonnale vastuhakkamist oma teostes. Karistuseks saadeti ta enda rehabiliteerimiseks kaugele Nõukogude Liidu piiri äärde ühte majandisse tööga ümber kasvama. Loomulikult ei toimunud tema süülisuse tuvastamiseks ühtegi kohtuprotsessi. Teine kuulsaim ohver oli 20-aastane kommunistliku partei liikmest juuratudeng Lin Xiling, kes pidas Saja õie kampaania ajal mõned HKP autoriteetide vastased kõned. Talle määrati 20 aastaks tööga ümberkasvamine ning ta jäeti terveks eluks ilma oma kodanikuõigustest.¹⁵⁸

Parempoolsete vastase kampaania käigus jõudis kommunistlik ideoloogia juurutada õiguse kontseptsioonis teadmise, et seaduse ees võrdsuse ning kohtunike sõltumatus printsiip on kodanliku ühiskonna igand ning see tuleb kõrvale heita. Tekkinud tühimik aga asendati juba 1958. aastal toimunud Hiina Kommunistliku Partei VIII kongressil vastu võetud sisukohaga, et kommunistliku Hiina jaoks on prioriteetne ainult klassivõitluse kontseptsioon. HKP VIII kongressi seisukoht sisuliselt peatas kommunistlikul parteil seadusandliku funktsiooni, vaid aeg-ajalt kuulutati mõned üksikud regulatsioonid välja.¹⁵⁹

Samal VIII kongressil kuulutas Mao Zedong välja ka järgmise kampaania, mis läks ajalukku Suure hüppe nime all. Selle kampaania käigus püstitas Hiina endale ülesande võtta kogu jõud kokku ja hüpata mõne aastaga agraariigist modernseks suureks tööstusriigiks. Juhtimisvigadest tulenevalt kujunes esialgu edukana näiv Suur hüpe aga hoopis suureks hüppeks näljahädasse. Erinevatel andmetel suri Suure hüppe kampaania tagajärjel nälg 20-30 miljonit inimest. Veel 1960. aastatel tuli tegeleda Suure hüppega tekitatud katastroofi tagajärgede likvideerimisega, et taastada Hiina Rahvavabariigis Suurele hüppele eelnenud majanduslik olukord.¹⁶⁰

Nagu eelpool kirjeldatud kampaaniatest nähtub, tegi HKP endast kõik oleneva, et hävitada kommunistliku ideoloogia kohaselt proletariaadi diktatuuri vastu võitlevad ühiskonna kihid. Seadusi ning õigussüsteemi kasutati klassivõitluse poliitilise relvana. Üle terve riigi peeti

¹⁵⁸ J. W. Head, lk 518-519.

¹⁵⁹ C. Wang, X. Zhang, lk 11.

¹⁶⁰ J. W. Head, lk 519.

fabritseeritud kollektiivseid kohtuprotsesse, kus pööbel ja vihased linlased mõistsid revolutsioonilist kohut klassivaenlaste üle. Neid nn kohtuprotsesse peeti avalikult, põlvitavad kohtualused olid pöörasest rahvahulgast ümbritsetud ja kohtualustel tuli taluda nii verbaalset kui füüsilist vägivalda, ilma et neil oleks mingisugustki võimalust olnud ennast kaitsta.¹⁶¹ Lisaks kõigele toimuvale anti liikumiste protsessi käigus niigi algelistele toimivatele juristidele HKP poolt saatuslik löök. Juristide tegevus keelustati. Partei poliitika ja massliikumiste prevaleerivaks mõtteks sai vana õigussüsteemi põlastamine ning seaduse ja õiguse subjektide ignoreerimine. Seaduses ei nähtud ühiskondliku korra jaoks vajalikku instrumenti. Kuigi kommunistlik partei arutles kriminaal-, tsiviil- ja menetluskoodeksite teemadel, ei kuulutatud neid kunagi välja Parempoolsete vastaste kampaania ja sellele järgnenud kultuurirevolutsiooni tõttu.¹⁶²

2.3.3. Õigussüsteemi hävitamine

1959. aastal sai Mao Zedong'i asemel Liu Shaoqi Hiina Rahvavabariigi esimeheks. Liu Shaoqi ja HKP peasekretäri Deng Xiaoping'i juhtimisel suunati Hiina majandus taas normaalsematele rööbastele.¹⁶³

1960-ndate aastate esimesel poolel toibus Hiina majandus aegamööda Suurest hüppest tekitatud hävitustööst. Tootmine põllumajanduses stabiliseerus ja imporditud teravili aitas toita inimesi. Pragmaatilistel kaalutlustel osales Hiina Rahvavabariik hetkeks rahvusvahelises kapitalistlikus majanduses. Aga kui asjad hakkasid enamvähem laabuma, alustas Mao Zedong uut radikaalset kampaaniat, mis kujunes isegi Suures hüppest laastavamaks.¹⁶⁴

Suur Proletaarne Kultuurirevolutsioon algas 1966. aasta mais.¹⁶⁵ Selle aktiivne faas kestis kuni 1969. aasta aprillini, kuid revolutsiooni täispikkus oli enamvähem 10 aastat ja lõppes Mao Zedong'i surmaga 1976. aastal.¹⁶⁶

Mao Zedong'i algatatud Kultuurirevolutsioon tähendas võitluse alustamist pragmaatilist suunda pooldanud partei ja riigitegelastega ning ka haridus- ja kultuurielu tegelastega.¹⁶⁷

¹⁶¹ J. W. Head, lk 519-520.

¹⁶² C. Wang, X. Zhang, lk 11.

¹⁶³ M. Gao. The Battle for China's Past: Mao and the Cultural Revolution. London, Pluto Press 2008, lk 124.

¹⁶⁴ S. Breslin, lk 137.

¹⁶⁵ H.-M. Umbach, Die Demokratischen Parteien Chinas im Schatten der Kommunistischen Partei. Hamburg 1995, lk 49.

¹⁶⁶ K. Lieberthal, lk 115-116, 118.

Hariduse vallas oli puhastustöö alanud tegelikult juba enne Kultuurirevolutsiooni. Revolutsiooni alguseks oli enamik Rahvavabariigi kesk- ja kõrgkoole suletud.¹⁶⁸ Mao Zedong'i kavandatud ümberkorralduste läbiviimiseks moodustasid sõjaväelased noortest hungveipingide ehk punavalvurite salku, kes purustasid fanaatiliselt seniseid kultuuriväärtusi.¹⁶⁹ Toimusid massilised kampaaniad raamatute põletamiseks, teadlastele ja kultuuritegelastele korraldati mõnitamisi rahvamasside ees või avalikke hukkamisi. Samuti saadeti neid ümberkasvatamislaagritesse. Uue mõtlemise ja kultuuri aluseks pidid saama Mao mõtted, mis olid kirja pandud pisikesse punasesse raamatusse pealkirjaga „Esimees Mao Zedongi tsitaadid“.¹⁷⁰

Kultuurirevolutsiooni käigus toimus lõputu võitlus erinevate ühiskonna gruppide vahel. Arvutul hulgal inimesi karistati ning piinati füüsiliselt, alates parteikaadrist, tavalistest linnakodanikest kuni vanemate intelligentideni välja. Kiideti revolutsiooni vaimsust ja seadusetust. Kultuurirevolutsioon viis riigi kaosesse ja kümne puhastusaasta jooksul ühiskondlikud arengud katkesid täielikult. Seadused hävitati ning niigi olematu õigussüsteem purustati lõplikult. Riigis sai ainsaks reeglite allikaks partei poliitika ja Mao Zedong'i kirjutised.¹⁷¹

Revolutsiooni perioodi jooksul pidi kolmandat korda kogunema Ülehiinaline Rahvakongress, kui rahvuslik seadusandlik organ. Kuid vaatamata põhiseadusest tulenevale iga-aastasele kogunemise kohustusele, ei suudetud Ülehiinalise Rahvakongressi kogunemisi korraldada. Ainus regulatsioon, mis sellel ajal vastu võeti, oli Riigi põllumajanduse arendamise tegevusprogramm. Kui 1975. aastal otsustati põhiseadus uuesti läbi vaadata, siis 1954. aasta konstitutsiooni läbitöötamise tulemusel jäi 106 artiklist alles üksnes 30 artiklit.¹⁷²

Revolutsiooni käigus kaotati riiklik prokuratuur ja selle töötajad paigutati ümber riigi julgeoleku organisatsioonidesse. Ka teised juriidilised institutsioonid ei suutnud enam normaalselt funktsioneerida. Hilisemalt on hakatud Kultuurirevolutsiooni aegset ajastut nimetama seadusteta ajaks. Näiteks lepinguid peeti kapitalistliku süsteemi sümboliteks ja seepärast tuli neid hävitada. Kahekümne aasta jooksul ei võetud vastu mitte ühtegi lepinguõiguse seadust ning kohtutes ei praktiseeritud lepinguõigusega seonduvat.

¹⁶⁷ P. Devillers. Was Mao wirklich sagte. Wien, Molden 1967, lk 183-184.

¹⁶⁸ J. Chang, J. Halliday. Esimees Mao. Rääkimata lugu. Tallinn: Varrak 2009, lk 505-506.

¹⁶⁹ J. Chang, J. Halliday, lk 509.

¹⁷⁰ J. A. G. Roberts, lk 266.

¹⁷¹ C. Wang, X. Zhang, lk 11-12.

¹⁷² J. W. Head, lk 520.

Samasugune saatus oli kriminaalkodeksil. Kommunistlikus Hiinas oli alates 1950-ndatest aastatest püütud välja töötada kommunistlikule ideoloogiale vastavat kriminaalkodeksit. Töö käigus koostati 33 eelnõud, kuid alles pärast Kultuurirevolutsiooni 1980-ndate aastate algul võeti kriminaalkodeks lõpuks vastu.¹⁷³

2.3.4. Arengud Hiinas pärast Mao surma

Mao Zedong suri 9. septembril 1976. aastal. Tema surma järgselt kuulutati HKP häälekandja poolt, et „esimees Mao elab igavesti meie südames“. Päris nii aga ei saanud olema. Juba 1980-ndate aastate alguses teatati, et Mao Zedong'i mõtted, mis aja möödudes said partei kollektiivseks tarkuseks, pidid olema ka edaspidi Hiina tegevuskavaks, kuid Mao Zedong tegi isiklikult Kultuurirevolutsiooni ajal jämedaid vigu.¹⁷⁴

Pärast Mao surma algas poliitiline võitlus. Esimees Mao'le lähedal seisnud nelikjõuk eeldas, et Mao Zedong'i mantlipärijateks saavad nemad, kuid 6. oktoobril 1976 arreteeriti nad võimuhaaramise vandenõus süüdistatuna. Mao Zedong'i asemel süüdistati nelikjõuku kõigis Kultuurirevolutsiooni hädades ja neile mõisteti selle eest surmanuhtlus, mis hiljem asendati eluaegse vangistusega.¹⁷⁵

Kommunistliku partei juhtkond seisis silmitsi aga ränga probleemiga. Nad mõistsid, et rahvas on väsinud Mao Zedong'i mobilisatsioonikampaaniatest ja väsinud parteist. Kui nad teistsugust poliitikat ajama ei hakka ning uut majandusstrateegiat ei vali, ei ole nende võim enam kindel.¹⁷⁶

Seega oli aeg küps muudatusteks. Hakati välismaailmaga arendama „avatud uste“ poliitikat. Koheselt kuulutati valitsuse poolt, et tuleb lõpetada üleriigilised massilised poliitilised liikumised ning võitlused. Kommunistliku partei esmaseks prioriteediks pidi saama riigi sotsialistlik moderniseerimine. Samuti teatati, et õigussüsteem vajab hädasti sotsialistlikku moderniseerimist. Partei liidrid jõudsid arusaamale, et ühiskondliku korra eelduseks on

¹⁷³ J. W. Head, lk 520.

¹⁷⁴ J. A. G. Roberts, lk 270.

¹⁷⁵ A. W. Palmer. The Penguin dictionary of twentieth-century history, 1900-1991. Harmondsworth: Penguin Books 1992, lk 91.

¹⁷⁶ S. Breslin, lk 191.

õigussüsteemi olemasolu ning ühiskondlik kord on omakorda eelduseks riigi majanduslikule arengule. Järelikult vajas Hiina Rahvavabariik õigussüsteemi tugevdamist.¹⁷⁷

Kui Mao Zedong'i valitsemise ajal sisuliselt Hiinas puudus õigussüsteem ning õigus oli häbimärgistatud, siis uue valitseja Deng Xiaoping'i valitsemise ajal 1980. ja 1990. aastatel toimus kiire ja massiline seaduste ning regulatsioonide jõustamine. Eriti tõhus seadusloome töö toimus haldus-, majandus- ning kaubandusõiguse valdkonnas. Need valdkonnad ei saanud Deng'i poolt asjatult välja valitud. Nimelt oli Mao Zedong'i pidev revolutsioonitule ülevaheldamine viinud riigi kokkukukkumise äärel ja kõik haldus- ja majandusküsimustega seonduv tuli Hiinas uuesti üles ehitada. Seaduste eesmärgiks pidi saama stabiilsuse ning korra tagamine, et kindlustada riigi majanduslik areng.¹⁷⁸

Ka Ülehiinaline Rahvakongress rõhutas uue õigussüsteemi arendamise ning stabiilse ning kestva õigusloome garanteerimise vajadust. Kõik inimesed pidid taaskord olema seaduse ees võrdsed ning riigi ülesanne oli vältida olukordi, et keegi asub seadusest kõrgemal kui teised inimesed. Seaduste muutumine ajas pidi toimuma ainult läbi seadusliku protseduuri mitte kellegi isikliku tuju ajendil. Seadused pidid olema inimestele järgimiseks, seaduste üle tuli pidada järelvalvet, seaduste jõustamine pidi olema sõnaselge ning seaduserikkujatega tuli tegeleda.¹⁷⁹

Hiina Rahvavabariigi uuel kursil pidi olema neli moderniseerimise valdkonda (põllumajandus, tööstus, riigikaitse, teadus ning tehnoloogia) kantud järgmistest mõtetest: sotsialistlik demokraatia ja õigussüsteem on omavahel lahutamatud, sotsialistlik demokraatia ja õigussüsteem peavad koonduma sotsialistlikus majanduses ning neid tuleb edendada sotsialismi arenedes. Mao Zedong'i surma järgses Hiinas pidi õigusest saama partei poliitika fundamentaalne põhimõte ning täideviimise oluline tööriist.¹⁸⁰

Ajavahemikul 1978-1992 võttis HRV valitsus vastu üle kahe tuhande seaduse, määruse, dekreedid ja muu seadusandliku akti. Vastu võetud õigusaktide arv ületas tunduvalt kommunistliku Hiina esimesel kolmel aastakümnel vastu võetud seaduste arvu. Nende aastate jooksul püüti õigusloomes tohutu kiirusega tasa teha eelnevate aastakümnete jooksul kaotatud aega. Vastu võeti seadusi näiteks lepinguõiguse, omandiõiguse, maksuõiguse, tööõiguse,

¹⁷⁷ J. Chen, lk 40.

¹⁷⁸ *Ibid.*, lk 40-41.

¹⁷⁹ Z. Keyuan. *China's Legal Reform: Towards the Rule of Law*. Martinus Nijhoff Publishers 2006, lk 2.

¹⁸⁰ Z. Keyuan, lk 31.

riigihankeõiguse, pangandusõiguse, kindlustusõiguse, tarbijakaitse, intellektuaalse omandi, kaubandusõiguse, kaitseõiguse, maksujõuetuse ning äriõiguse valdkonnas. Samuti ka tsiviil-, tsiviilmenetlus-, kriminaal-, kriminaalmenetlusõiguse, perekonna õiguse, vaidlusküsimuste vahendamise ja arbitraaži ning keskkonnaõiguse valdkonnas.¹⁸¹

Õigussüsteemi ülesehitamine ei tähendanud mitte ainult seaduste vastuvõtmist ning jõustamist, vaid luua tuli ka võimalused juriidilise hariduse omandamiseks, advokatuuri taasloomiseks ja prokuratuuri ning kohtusüsteemi reformimiseks.¹⁸²

2.3.4.1. Õigushariduse taaslustumine

Kultuurirevolutsiooni eelõhtuks oli Hiinas alles jäänud väga vähe õigushariduses teaduskraadi andvaid koole. Sellel ajal toimisid veel Pekingi Ülikool ning Shanghai Fudan'i Ülikool. Õigushariduse omandamine oli siis jagatud haridusministeeriumi jurisdiktsiooni all toimivaks väikeseks õigusteaduskonnaks ja justiitsministeeriumi administreerimisel poliitilis-õiguslikku kaadrit treenivaks kooliks (sh koolitati välja politsei, prokuratuuri ja kohtu personali). Kõik need koolid suleti 1967. aastal.¹⁸³

1979. aastal taasavati esimene õigusharidust andev kool. 1990-ndate aastate lõpuks oli juba seitsmeteistkümnest ülikoolist ja muust institutsioonist võimalik saada õiguslast kõrgharidust. Vaatamata teatud vabaduse ilmingutele, mis pärast esimees Mao surma tärkasid, säilitas HKP oma tegevuses siiski kommunistlikule ideoloogiale omaseid tunnuseid. Kui 1979. aastal taasloodi justiitsministeerium, siis hakkas see koheselt valvama poliitilist- ja õigusharidust andvaid koole, kes tegelesid politsei, juristide, prokuratuuri ja kohtute töötajate ettevalmistamisega.¹⁸⁴

Vaatamata õiguskoolide arvu kiirele kasvule, ei suutnud nendes antava hariduse tase pidada sammu koolide arvukuse kasvuga. Õigushariduse andmine toimus valdavalt pähe õpitud teksti ettelugemisega ning selle kohta selgituste jagamisega. Väga vähe pöörati tähelepanu õigusnormide alusel faktide analüüsimisele. Seega oli antav õigusharidus küllaltki abstraktne ja kaugelseisev reaalsest õiguspraktikast.¹⁸⁵

¹⁸¹ J. W. Head, lk 521-522.

¹⁸² *Ibid.*, lk 526.

¹⁸³ S. B. Lubman, lk 151.

¹⁸⁴ *Ibid.*, lk 151-152.

¹⁸⁵ *Ibid.*, lk 152.

Sarnaselt antava õigushariduse taseme erinevusega, erines väga suurel määral ka õppejõudude hariduse tase. 1994. aastal läbi viidud uuringu tulemustel selgus, et ¼ õppejõududest puudus bakalaureuse kraad. Sellise tulemuse tingisid õppejõudude madal töötasu, olematu õiguslane kirjandus raamatukogudes ja teadusuurimuste vähene rahastatus. Seetõttu pidid väga paljud õppejõud leidma endale tulusama sissetuleku allika.¹⁸⁶

Pärast õigushariduse andmise taastamist, sai Hiina Rahvavabariigi õigushariduse süsteem mitmeid lääne mõjutusi, kuna õppejõud täiendasid end ja tegid teadusuurimusi välismaa ülikoolides. Peamiseks rahastajaks oli USA. Kui aga 1989. aasta Tiananmeni massimiiting kommunistlikule ideoloogiale omaselt lahendati, järgnes sellele valitsuse avatud ukse poliitika asemel katse „uksi sulgeda“. Nimelt toimus veresauna järgselt ulatuslik välismaal hariduse omandanute tagakiusamine.¹⁸⁷ Lõhenenud parteijuhtkonna äärmuslikumad liikmed soovisid riiki juhtida rohkem kommunistlikus revolutsioonilises vaimus. Samas reformimeelne osa juhtkonnast sai aga aru, et majanduslik edukus ning teostatud reformid õigussüsteemis on riigi juhtinud pöördumatult uuele kursile.¹⁸⁸ Seepärast sai võimalikuks viimase kolmekümne aasta võimatus: Hiina haritlastel oli võimalik ka pärast Tiananmeni massimiitingut välismaal ennast täiendamas käia seni, kuni USA eelarvekärbete tõttu rahastamine lakkas.¹⁸⁹

2.3.4.2. Advokatuuri taasloomine

Arusaam juristi kui rahva ja riigi vahendaja elukutsest oli traditsioonilises Hiinas oma olemuselt tundmatu. Põgusal moderniseerimisel Guomindang'i aegses Hiinas jäi juristi roll erinevate poolte vahendajana samuti tundmatuks. Kommunistide suhtumine juristidesse ja advokatuuri oli aga selgelt vaenulik. Kui kommunistid võtsid suures riigi ülesehitamise tuhinas 1954. aastal Nõukogude Liidu advokatuuri mudelist eeskuju ning kopeerisid selle Hiina Rahvavabariigi konteksti, siis juba 1957. aastal Parempoolsete vastase kampaania raames lõpetati advokatuuri tegevus ning 1959. aastal suleti ka justiitsministeerium, sest kommunistlik Hiina ei vajanud mitte mingisuguseid juriidilise tegevusega institutsioone, kuna kommunistlik partei suutis täita kõiki nende funktsioone.¹⁹⁰

¹⁸⁶ S. B. Lubman, lk 152.

¹⁸⁷ *Ibid.*, lk 153.

¹⁸⁸ J. A. G. Roberts, lk 279.

¹⁸⁹ S. B. Lubman, lk 153.

¹⁹⁰ *Ibid.*, lk 153-154.

1979. aastal taasavati justiitsministeerium ning Hiina advokatuur taasloodi 1980-ndate aastate alguses. Advokatuuri tegevust reguleerivate normide vastuvõtmisel kehtestati, et advokaadid on riigi juriidilised töötajad, kelle üle pidas järelevalvet justiitsministeerium. Kommunistlikule ideoloogiale kohaselt oli advokaadi kohustus oma töös lähtuda sotsialistlikest alustest ning teenida riigi ja kollektiivseid huve. Samuti tuli advokaatidel kaitsta kodanike seaduslikke õigusi ning huve. Nende ettepanud ülesannete täitmine tekitas aga teatud pingeid, sest 1950. aastatel, kui mõni advokaat kaitses kohtus liiga agaralt kliendi süütust, siis hiljem pandi talle süüks, et ta tegeles kurjategija kaitsmisega ning kommunistliku ideoloogia kohaselt sai sellisest advokaadist tagakiusatu.¹⁹¹

Taasloodud advokatuuri tegevuse reeglites oli ette nähtud, et advokaadi roll kriminaalasjades kaitsealuse kaitsmisel on piiratud. 1979. aastal vastu võetud kriminaalmenetluse koodeks sätestas, et advokaat peab kriminaalmenetluses välja tooma tõendid oma kaitsealuse süütuse või süüd välistavate asjaolude kohta, esitama kuriteo ja karistuse raskusastmed. Praktilises elus oli aga advokaadi roll süüaluse kaitsmisel oluliselt piiratud. Lisaks kriminaalasjadele tegelesid advokaadid nüüd ka järjepidevas tempos kasvavate tsiviilasjadega.¹⁹²

Taasloodud advokatuuri pääsemiseks ei pidanud tegema advokaadiekssamit. Justiitsministeerium andis juristile advokaadina tegevusloa, kui advokaadiks pürgija omas kolledžiharidust ning juriidilises valdkonnas praktilist töökogemust. Seega polnud alguses vaja isegi õigusosalast kraadi. Kuid juba 1986. aastal seati sisse tingimus, et advokatuuri pääsemiseks tuleb sooritada advokaadiekssam. Advokatuuri tegevuse kvaliteedi tagamiseks kehtestas justiitsministeerium 1988. aastal kahe-astmelise protsessi advokaadiks saamisel. Tuli edukalt sooritada advokaadiekssam ning läbida aastase kestvusega internatuur õigusteenistuses. Vaatamata kõikidele pingutustele oli advokaatide haridustase madal. 1994. aastaks oli ainult 1/5 Hiina juristidest õiguslase kõrgharidusega ning 1996. aastaks oli kestvalt peaaegu 30% juristidest keskharidusega. Seega oli vähe tõenäoline, et 21. sajandi alguseks oleks pooltelgi Hiina juristidel olnud õiguslane kõrgharidus.¹⁹³

Esimesed kommunistlikule ideoloogiale kohased kooperatiivsed õigusettevõtted loodi 1988. aastal ning hilisemalt hakkasid tasapisi lisanduma kooperatiivselt tegutsevatele ettevõtetele ka

¹⁹¹ R. Peerenboom. *China's Long March toward Rule of Law*. Cambridge University Press 2002, lk 346-347.

¹⁹² R. Peerenboom, lk 347-349.

¹⁹³ S. B. Lubman, lk 154-155.

partnerluse alustel ning eraomandil põhinevad õigusettevõtted. Kiirest majanduskasvust tulenevalt arenes ajas ka advokaadi kontseptsioon. 1997. aastal jõustunud advokaadiseaduse kohaselt muutus advokaadi ja juristi kutse oluliselt vähem politiseerituks ning advokaat oli inimene, kellel oli ärilitsents vastavalt seadustele oma õiguspraksise loomiseks.¹⁹⁴

Vaatamata 1990-ndatel aastatel toimunud advokatuurisüsteemi moderniseerimisele, jälgib kommunistlik partei tänapäevani advokaatide tegevust ning eriti paistab see silma kriminaalportsessis, kus advokaadil on piiratud võimalused oma kaitsealuse süütuse tõendamisel.¹⁹⁵ Seega on advokaatide tegevuses tekkinud teatud näilik vabadus, kuid tegelikult toimuvad kõik juriidilised protsessid enam või vähem kommunistlikule ideoloogiale omase kontrollaparaadi valvsa pilgu all.

Tulenevalt majanduse arengust ja inimeste elatustasemete kasvust on kaasaegses Hiinas juristide tegevuses tõusetunud terav probleem. Nimelt on advokaatidel, kohtunikel ja juriidilisel personalil suur kiusatus anda ning võtta altkäemaksu, mis korrumpeerib nende õigusalast tegevust. Onupojapoliitika ja isiklikud tutvused varjutavad nii mõnegi kohtuotsuse tagamaid ning selles osas ei ole muutusi toimunud ka 21. sajandi esimesel kümnendil.¹⁹⁶

2.3.4.3. Arengud kriminaalpoliitikas

Kui pärast Mao Zedong'i surma toimusid Hiina ühiskonnas teatud moderniseerimise protsessid ning nii mitmedki vabadused said kodanike jaoks võimalikuks, siis Hiina kriminaalprotsessi süsteem jäi endiselt kommunistlikult ideologiseerituks, domineeris poliitilises ning kriminaalprotsess oli kestvalt kommunistliku partei liidrite tööriistaks.¹⁹⁷

Võimule saades, tühistasid kommunistid Rahvuslaste koodeksid ning pärast seda Hiina Rahvavabariigis sisuliselt puudusid kriminaalprotsessi käsitlevad seadused. Seega kui 1979. aastal võeti vastu nii kriminaalkodeks kui ka kriminaalmenetluse koodeks, siis oli see iseenesest suur samm edasi, kuigi nad olid läbi imbinud maoistlikest põhimõtetest ja olid ülipolitiseeritud. Mõlemad koodeksid säilitasid oma sätetes kontrrevolutsioonilised kuriteod

¹⁹⁴ S. B. Lubman, lk 155.

¹⁹⁵ R. Peerenboom, lk 347-349.

¹⁹⁶ S. B. Lubman, lk 158

¹⁹⁷ *Ibid.*, lk 171.

ning analoogia printsiibi, ehkki õigusrikkujate osas sai analoogiat kohaldada ainult Rahva Ülemkohtu heakskiidul.¹⁹⁸

Pärast mitmeid muudatusi võeti 1997. aastal vastu kriminaalkodeks, mis koosnes oma ülesehituselt kahest osast, üld- ja eriosast. Vastu võetud kodeksist oli eemaldatud analoogia printsiip ja uuesti sisse toodud *nullum crimen sine lege* põhimõte. Samuti oli eemaldatud kontrrevolutsiooniline kuritegu, mis asendati rahvuslikku julgeolekut ohustavate kuritegudega.¹⁹⁹

Oluliselt rohkem muudatusi tehti kriminaalkodeksi eriosas, kuhu tulenevalt kiirest majanduslikust arengust lisati mitmed uued majandusalased kuriteod nagu kaupade võltsimine, salakaubandus, dokumentide võltsimised, siseinfo kuritarvitamine, turumanipulatsioon ja investorite petmine. Samuti pikenes sotsiaalse korra vastaste kuritegude nimekiri, kuid samas eemaldati sealt varasemalt hästi tuntud kuriteod huligaansus ja spekulatsioon. Karistustel jätkus aga endiselt suur hirmutamise funktsioon ja seepärast tehti väga vähe kärpeid kuritegude osas, mille eest oli võimalik mõista surmanuhtlus.²⁰⁰

Kui Hiina Rahvavabariigi teistes valdkondades hakkas tänu reformidele kommunistliku ideoloogia klassivõitluse moment hajuma, siis kriminaalprotsessis jäi klassivõitluse moment alles, mis poliitiliste vaenlaste asemel oli võitlus suunatud tavaliste ja majandusalaste kuritegude sooritajate vastu.²⁰¹

1979. aastal vastu võetud kriminaalmenetluse kodeks järgis kolmetist jaotust, mille kohaselt riikliku julgeoleku organid tegelesid kuritegude uurimisega, prokuratuur (taasloodi 1978.a.²⁰²) oli vastutav arreteerimiste kinnitamise, juurdluse juhtimise, süüdistuse esitamise eest. Kohtud olid vastutavad avalike kohtuprotsesside pidamise eest, kus süüalusel ei olnud mingisugust õigust enesekaitseks. Seega pidasid kommunistliku partei liidrid veel endiselt oluliseks kasutada seadust proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks.²⁰³

Aja möödudes võeti ka kriminaalmenetluse kodeksis vastu mitmeid muudatusi, kuid kommunistliku partei vastased kampaaniad kuritegevusega võitlemisel ei toonud protsessi

¹⁹⁸ S. B. Lubman, lk 160.

¹⁹⁹ *Ibid.*, lk 161.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² J. W. Head, lk 511.

²⁰³ S. B. Lubman, lk 163.

leevendusi. Viidi läbi üleriigilisi karistuskampaaniaid ning dissidentide represseerimisi, et säilitada ühiskondlik kord.²⁰⁴

HRV kriminaalprotsessis oli domineeriv roll politseil, kes vaatamata kriminaalmenetluse koodeksis sätestatule võis isiku kinnipidamist ilma formaalse arreteerimiseta pikendada sisuliselt vastavalt enda soovile.²⁰⁵ Kui 1996. aastal viidi kriminaalmenetluse koodeksisse sisse parandused, siis olid selles sätestatud ka ajalised limiidid isiku kinnipidamiseks politsei poolt.²⁰⁶

Kuni 1995. aastal algatatud kriminaalprotsessi uuendamiseni, oli kohtuprotsess ääretult süüdistaja keskne. Süüalusel ei olnud enne võimalik saada kaitsjat, kui asi oli kohtusse arutamiseks edastatud. Sisuliselt tähendas see seda, et kohtualune oli alati süüdi ja kohtotsused olid sageli enne istungit juba valmis tehtud. Seega oli ka kaitsjal kaitsestrateegiliselt võimatu midagi süüaluse heaks ära teha.²⁰⁷

1996. aastal kriminaalmenetluse koodeksisse sisse viidud parandustest üks olulisemaid oli süütuse presumptsiooni kasutuselevõtt ja protsessi muutus selles suunas, et advokaat sai oma kliendile hakata kaitset teostama koheselt kui menetlus oli edastatud prokuratuuri. Aga ka nendes uuendustes sätestati advokaadi tegevuse piirangud kriminaalasjades, mis puudutasid riigisaladuse teemat.²⁰⁸ Ka kohtuistungite mõttekus suurenes nende uuendustega, kuna kohtul keelati enne istungite algust asjas ülevaate tegemine ja seega jäi ära otsuse langetamine enne istungit.²⁰⁹

Seega lähtudes eeltoodust saab öelda, et kriminaalpoliitikas läbiviidud reformid küll suurendasid Hiinas tolerantsust kriminaalmenetluses kaitse õigusele, kuid 21. sajandi alguseks ei olnud õiguste kaitsekohustus veel päris adekvaatselt välja kujunenud.²¹⁰

²⁰⁴ S. B. Lubman, lk 163.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ J. W. Head, lk 512.

²⁰⁷ S. B. Lubman, lk 164-165.

²⁰⁸ *Ibid.*, lk 166.

²⁰⁹ *Ibid.*, lk 167.

²¹⁰ *Ibid.*, lk 171.

3. Õigus ühiskonnaelu regulaatorina tänases Hiinas

3.1. Hiina kui „sotsialistliku turumajanduse“ ühiskond

1989. aasta Tiananmen'i veresaunaga suruti jõhkralt maha demokraatia poolehoidjad. Sellele järgnes igasugune reformide seiskamine, sest kommunistlik partei pidas vajalikuks saavutada riigis poliitiline kontroll kommunistlikule ideoloogiale omaste vahenditega. Tänu sellele pääsesid kommunistliku partei ladviku äärmuslikema vaadetega juhid mõjule, kes soovisid viia Hiina tagasi 1970. aastate lõpul algatatud reformide eelsesse aega. Kuid vaatamata kõigele oli Hiina Rahvavabariik 1989. aasta Tiananmen'i veresauna ajaks juba uuel pöördumatul kursil.²¹¹

1992. aasta kevadel oli Hiina tervenemas Tiananmen'i šokist ja valitsus hakkas taas rääkima majandusreformide elluviimise vajadusest.²¹² Kui Deng Xiaoping 1992. aasta veebruaris Lõuna-Hiina ringreisil Shenzheni külastas, siis ta kuulutas, et Hiina võtab omaks „sotsialistliku turumajanduse“, mis tähendas, et lõpetati hinnakontroll, toimus massiline töökohtade koondamine riigiettevõtetes ning hakati edendama eraettevõtlust.²¹³ Ametlikult võeti „sotsialistliku turumajanduse“ poliitika vastu Hiina Kommunistliku Partei XIV kongressil oktoobris 1992.a.²¹⁴

„Sotsialistliku turumajanduse“ poliitika kasuks otsustamisega sisenes Hiina oma majanduse arengu ja „avatud uste“ poliitikaga uude arengufaasi, mis seadis uued parameetrid ka õiguse arenguks. „Sotsialistliku turumajanduse“ poliitika vastuvõtmisega pidas kommunistlik partei silmas asjaolu, et see andis Hiina ühiskonnale justkui loa praktiseerida ühismajandamise asemel kapitalismi. Kommunistlik partei sai aru, et Lääne riikide majandusliku edu pandiks on just kapitalistlik majandamine ja kui püüda neid põhimõtteid ümber kohandada Hiina konteksti, siis sai üpris kindlalt eeldada, et kapitalismi mudel annab ka Hiina Rahvavabariigi majanduse arengule eduka tõuke.²¹⁵ Uue poliitika kasuks otsustades, teatas kommunistlik

²¹¹ J. A. G. Roberts, lk 278-279.

²¹² Toim. J. Wong. Z. Yongnian. The Nanxun Legacy and China's Development in the Post-Deng Era. World Scientific Publishing Company 2001, lk 4.

²¹³ J. A. G. Roberts, lk 279.

²¹⁴ J. Chen, lk 43-44.

²¹⁵ *Ibid.*, lk 44.

partei, et ainult läbi õiguse on võimalik „sotsialistlikku turumajandust“ juhtida, edendada ja kaitsta.²¹⁶

Uue suunaga majandusreformil oli tohutu tähendus Hiina õiguse arengule. „Sotsialistliku turumajanduse“ rakendamine andis majandamisel võimaluse loobuda sotsialistliku või poliitökonoomika süsteemist. Hiina Rahvavabariigis pidi „sotsialistliku turumajanduse“ ideoloogia toetuma põhimõttele, et selle poliitika elluviimine on inimtarkuse tulemus, mitte privileeg Lääne jaoks. Sellest poliitikast lähtunud valitsemine oli valitsemine õigusnormide alusel. Selle majanduspoliitika kasutuselevõtmine nõudis omakorda õigussüsteemi uuendamist.²¹⁷

3.1.1. „Sotsialistliku turumajanduse“ viljad

Pärast Tiananmen'i väljaku sündmusi vähenes Hiinas Lääne majanduse osakaal ning see lõi võimaluse ülemeremaade hiinlastel kasutada suhtluses Hiina Rahvavabariigiga ära oma ühist kultuuri ja luua kontakte ning teha Hiinasse suures mahus investeringuid. Tulemuseks oli hiina kogukondade vaheliste majandussidemete kiire laienemine. 1992. aastaks pärines 80% Hiinasse tehtud välismaistest investeringutest välismaa hiinlastelt, eelkõige Hong Kongist, Taivanist, Singapurist, Macaost ja mujalt.²¹⁸

Tulenevalt „avatud uste“ ja „sotsialistliku turumajanduse“ poliitikast kujunes mandri-Hiina 1990-ndate keskpäigaks potentsiaalselt suurimaks kõigist laienevatest turgudest.²¹⁹

Alates 1979 aastast kuni 2002. aastani on Hiina majanduse keskmine kasv aastas olnud 9,4% ja SKP kasv elaniku kohta 8,1%. Võrreldes endise Nõukogude Liidu riikidega on Hiina majanduse areng olnud alates 1990ndatest aastatest oluliselt kiirem.²²⁰

Kui 1990. aastate keskpäigas oli tööstusriikide majanduse kasv mõõdukas, siis nii edukalt ei läinud Venemaal, kelle majanduses ilmnisid 1995. aastal esmakordselt pärast NSV Liidu

²¹⁶ S. Gao. China's Economic Reform. Basingstoke; London: Macmillan; New York: St. Martin's Press 1996, lk 112-115.

²¹⁷ J. Chen, lk 44-45.

²¹⁸ S. P. Huntington. Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujundamine. Tartu: Fontes 1999, lk 220.

²¹⁹ S. P. Huntington, lk 221.

²²⁰ J. Y. Lin. The China Miracle: How OECD Country Policies Contributed? Peking University and Hong Kong University of Science and Technology 2004, lk 4. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/pcd/31799405.pdf> (12.04.2014).

lagunemist esialgsed stabiliseerumise märgid. Samas endiste Nõukogude Liidu riikide majandus oli saanud selleks ajaks oma arengus hoo sisse,²²¹ sest nad olid otsustanud radikaalse majandusreformi kasuks. Kuid pikemas perspektiivis ei andnud selline majanduse reformimine sellist tulemust kui Hiina Rahvavabariigi „sotsiaalse turumajanduse“ poliitika, kus plaanimajanduselt mindi üle turumajandusele ning viidi majandusreform osade kaupa läbi.²²²

Kapitalistlik lähenemine majandusele tõi Hiina Rahvavabariigile kaasa välisabide saamise võimalikkuse. 1995. aastal käivitas Maailmapank suuremahulise abiprogrammi, mille eesmärgiks oli vähendada vaesust arengus maha jäänud Hiina piirkondades. Rahvusvahelistest tavadest juhindudes kehtestati nendes piirkondades säästva arengu programm ja 610 miljoni USA dollariga aidati 800 miljonil inimesel pääseda vaesuse lõksust. Statistika kohasel on Hiina 1978-2001 saanud rahvusvahelist arenguabi 6 miljardi USA dollari ulatuses. Peamisteks abistajateks olid Saksamaa ja Jaapan. Vaatamata summa suurusele oli see võrreldes Hiina sisemajanduse tuluga väga väike raha, kuid andis siiski oma panuse Hiina majanduse arengusse, juhtides valitsuse tähelepanu võtmeküsimustele, arendades kõrgtehnoloogiat, parandades valitsejate juhtimisoskust ja koolitades kohalikke ametnikke.²²³

Alates 1995. aastast vähendati oluliselt Hiinale antavat rahvusvahelist abi.²²⁴ Küllap ajendas seda tegema Hiina kiire majanduse kasv, mis muutis Hiina majanduse oluliselt tugevamaks, kuid ka 1998. aastal välja kujunenud globaalne majanduskasvu aeglustumine. Maailma riikide kogutoodang kasvas ligikaudu 2%, mis jäi alla 1997. aasta 3,5% tulemusele. Majanduskasvu aeglustumise peamiseks põhjuseks oli 1997. aastal Aasia arenguriikides alanud majandus- ja finantskriisi süvenemine ning levik muudesse regioonidesse (Venemaa, Ladina-Ameerika). Arenenud tööstusriikides tervikuna langes SKP kasvutempo 3%lt 2,3%le. See oli tingitud eeskätt ekspordinõudluse vähenemisest ning Jaapanis toimunud majanduslangusest. Üleminekuriikides (s.h Eesti) aeglustus 1998.a. SKP kasv. Kui 1997. aastal oli Balti riikides koondatud majanduskasv 7,3%, siis 1998. aastal oli vastav näitaja vaid 4,4%. Venemaa majandus, mis 1997. aastal oli kasvanud 0,8%, kahanes 1998. aastal 4,6%. Majanduskasvu aeglustumisel oli mitmeid põhjusi. Üheks olulisemaks võib neist pidada Vene finantskriisi, mis tõi kaasa regiooni teiste riikide kaubavahetuse kiire vähenemise Venemaaga. Maailma

²²¹ Eesti Panga aasta aruanne 1995. Rahvusvaheline majandus- ja finantskeskkond, lk 7-8. Arvutivõrgus: <http://www.eestipank.ee/node/21269> (12.04.2014).

²²² J. Y. Lin, lk 9.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ J. Y. Lin, lk 10.

majanduse kasvu üldise aeglustumise taustal ei suutnud ekspordi suurenemine läände kompenseerida idasuunalise väljaveo vähenemist.²²⁵

Vaatamata Hiina Rahvavabariigi jõudsalt kasvavale majandusele oli 1998. aastal Hiina majanduslikus mõttes veel vaene arengumaa, kus 231 miljonil inimesel oli ühes päevas võimalik oma tarbimiskulutusteks kulutada vähem kui 1 USA dollar ning Hiina ühiskonnas moodustas selliste inimeste osakaal 18,5%. 2002. aastal oli Hiinas aasta sissetulek elaniku kohta jõudnud kasvada ainult 1000 USA dollarini.²²⁶

Hoolimata vahepealsele kiirenemisele aeglustus uuel aastatuhandel maailma majanduskasv taaskord. Arenenud riikides kasvas kogutoodang ca 1,2%. Euroopas jätkus 2001. aastal integreerumine, mille käigus tehti ettevalmistusi euro kasutusele võtuks. Võrreldes enamike muude Aasia riikidega suutis Hiina 2001. aastal säilitada kiire majanduskasvu, mis ulatus 7,3%ni. Sisemaine tarbimine ja ekspordikasv oli jätkuvalt suur. Hiina ekspordi osakaal maailma kogu ekspordis suurenes pidevalt ning üha enam Aasia piirkonda tehtud investeeringutest läksid Hiina majandusse.²²⁷

Kui 2001. aastal astus Hiina Maailma Kaubandusorganisatsiooni liikmeks, siis sai Hiina majandusest üks võimsaim eestvedaja maailma majanduskasvus. Hiina turumajandusest oli maailma kaubandusele väga suur kasu, kuid mitmed riigid pidid oma majandust kohandama uutele oludele, sest Hiina turgude avanemisega tekkis võimalus ka kasutada sealset odavat tööjõudu.²²⁸

Seega sai uue aastatuhande esimesel kümnendil Hiinast USA kõrval üks maailma majanduse arengut vedavaid riike. Umbes 2005. aastal hakkasid maailmamajanduse kasvus ilmne teatud kiirenemise märgid.²²⁹ Kui 2005. aastal oli Hiina SKP reaalkasv aastas 11,3%, siis aastaks 2007 saavutas see oma tipptaseme 14,2%²³⁰. Euroopa Liidul olid need näidud vastavalt 2,1% ja 3,2%. Samal ajavahemikul oli USA majanduses stabiilne areng, kuid otsest kasvutendentsi ei olnud ja SKP reaalne kasv nimetatud aastatel oli vastavalt 3,4% ja 1,8% (vt

²²⁵ Eesti Panga aasta aruanne 1998. Maailma majandus ja finantsturud 1998. aastal, lk 1-2, 5-6. Arvutivõrgus: <http://www.eestipank.ee/aastaruanne-1998-maailma-majandus-ja-finantsturud-1998-aastal> (12.04.2014).

²²⁶ J. Y. Lin, lk 11.

²²⁷ Eesti Panga aasta aruanne 2001. Maailmamajandus, lk 11, 18. Arvutivõrgus:

<http://www.eestipank.ee/publikatsioon/aastaruanne/2001/eesti-panga-2001-aasta-aruanne> (12.04.2014).

²²⁸ China's Emergence as a Market Economy: Achievements and Challenges OECD contribution to the China Development Forum 20-21 March 2011, Beijing, lk 4. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/china/47408845.pdf> (12.04.2014).

²²⁹ *Ibid.*, lk 4-5.

²³⁰ Vt Lisa 2.

Lisa 2). Samas endistel Nõukogude Liidu maadel nagu Venemaa ja Eesti toimus 2005-2007. aastani kiire majanduse areng. Venemaa SKP tõusis 6,4%lt 8,5%le ja Eesti SKP muutus 8,9%lt 7,5%le.²³¹

Kui 2008. aastal algas ülemaailmne finants- ja majanduskriis, siis ootuspäraselt langes reaalne SKP nii arenenud riikidel kui ka endistel NSVL-i riikidel. Kuna Hiina valis oma majanduse reformimisel endiste Nõukogude Liidu maadega võrreldes teise tee, siis võimalik, et see on üks asjaoludest, miks Hiina majanduse kasv ei langenud miinustesse (vt Lisa 2) nagu juhtus 2009. aastaks nii arenenud riikide kui ka endiste Nõukogude Liidu maadega.²³²

Ehkki majanduskriisi ajast saadik on majanduse kasvuhoo mõnevõrra aeglustunud ja 2012. aasta Hiina SKP reaalkasv oli ligi 8%, kasvas Hiina majandus endiselt üle kahe korra kiiremini kui maailmamajandus. 2012. aastaks oli Hiina osakaal üleilmses SKP-s (väljendatud ostujõu pariteedina) suurenenud 14,7%ni. Turumajandusele üleminekul on märgatavalt tähtsustunud ka selle riigi roll maailmakaubanduses.²³³ Hiina impordi osakaal üleilmses impordis oli samuti kasvanud (vt Lisa 2). Aastaks 2011 kerkis see 1743,40 miljardi USA dollarini, samal ajal kui USA, Euroopa Liidu, Venemaa ja Eesti import oli pärast majanduskriisi aegset langust tõusnud taas kriisi eelsele tasemele, USA-l vastavalt 2262,60 miljardi, EL-il 2347,30 miljardi, Venemaa 284,70 miljardi ja Eesti 18,8 miljardi USA dollarini.²³⁴

Samas ekspordi valdkonnas on aga Hiinal võrreldes teiste riikidega oluliselt suurem jõudlus. Ainult Hiina Rahvavabariik ja Venemaa ekspordivad rohkem kaupu, kui nad impordivad (vt Lisa 2). Kaubavahetuse bilansi statistika kohaselt oli Hiina ja Venemaa ekspordi tipp 2008. aastal, kui bilanssi vahe Hiinal oli 298,10 miljardit ja Venemaal 200,90 miljardit USA dollarit. 2011. aastaks on need näidud Hiinal 155,00 miljardit ja 193,30 miljardit USA dollarit.²³⁵

Vaatamata Hiina kaalukale rollile maailmamajanduses annab võrdlus SKP kasv elaniku kohta väga hea ülevaate Hiina Rahvavabariigi inimeste elatustasemest. Alates 2005. aastast on

²³¹ Vt. Lisa 2.

²³² Vt. Lisa 2.

²³³ Hiina majanduskasvu näitajaid ja väljavaadet mõjutavad tegurid. – Euroopa Keskpanga kuubulletään 12/2013, lk 16. Arvutivõrgus: <http://www.eestipank.ee/publikatsioon/ekp-kuubulletaan/2013/ekp-bulletaan-detsember-2013> (13.04.2014).

²³⁴ Vt. Lisa 2.

²³⁵ Vt. Lisa 2.

Hiinas SKP ühe elaniku kohta olnud samuti kasvutendentsis ja nimetatud aastal oli SKP elaniku kohta 4 102,00 USA dollarit aastas (vt Lisa 2). USA-l oli see näit samal ajal 44 242,00, EL-is 26 886,00, Venemaal 11 822,00 ja Eestis 16 531,00 dollarit aastas. Ka selles valdkonnas on Hiina riik väga suuri samme edasi astunud, kuid OECD statistika kohaselt oli 2012. aastal Hiina SKP elaniku kohta 9095,00 dollarit aastas, mis jääb siiski veel alla Venemaa 2005. aasta seisule.²³⁶

OECD prognoosi kohaselt liigub Hiina edaspidi järk-järgult tasakaalustatuma majanduskasvu poole. Aastaks 2060 peaks Hiina ja India majandus moodustama kogu maailma majandusest ligi poole. Euroopa osakaal väheneb poole võrra ja USA osakaal langeb 22%lt 16%le. Seega tänu „sotsialistliku turumajandusele“ saab Hiinast juba aastaks 2016 tõenäoliselt suurima osakaaluga riik maailma majanduses.²³⁷

3.1.2. Õigussüsteemi panus „sotsialistlikusse turumajandusesse“

1993. aastal võeti Hiina Rahvavabariigis vastu 1982. aasta põhiseaduse muudatused, milles plaanimajanduslik kord asendati „sotsialistliku turumajandusega“ ning asendati „riigi juhitud ettevõtte“ „riigiettevõtte“ mõistega, millega sooviti muuta senikehtinud põhimõtet riigiettevõtete juhtimises. Nüüdsest pidi riigiettevõtte toimima lähtuvalt turumajanduse reeglitest.²³⁸

„Sotsialistliku turumajanduse“ legaliseerimisega sai Hiina justkui loa praktiseerida ühismajandamise asemel kapitalismi.²³⁹ „Sotsialistliku turumajanduse“ kasuks otsustamisega toimus Hiina ühiskonnas taaskord mõtteparadigma muutus, kus kommunistlik ideoloogia hakkas enda kõrvale lubama ka teistsuguseid mõttevoolusid.

Igatahes, sai 1993. aastal vastu võetud põhiseaduse redaktsioon püramiidi tipuks, mille alla hakkas Hiina Rahvavabariik looma seadusi lähtudes uuest õiguse käsitlemise kontseptsioonist. Sarnased arengutendentsid nähtuvad ka näiteks sotsialistliku süsteemi rüpest väljunud taasiseseisvunud Eesti õigussüsteemi väljatöötamisel, kus õigusloome tegevuses

²³⁶ Vt Lisa 2.

²³⁷ Looking to 2060: A Global Vision of Long-Term Growth. Economics Department Policy Notes, No. 15, November 2012, lk 7-10. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/eco/outlook/2060policynote.pdf> (13.04.2014).

²³⁸ J. W. Head, lk 512.

²³⁹ J. Chen, lk 44.

peeti esmatahtsaks oma põhiseaduse vastuvõtmist 1992. aastal.²⁴⁰ Seejärel oli võimalik asuda õigussüsteemi väljatöötamise juurde nii seadusloome kui ka õigusinstitutsioonide töö reformimise näol.²⁴¹

Kommunistlikust ideoloogiast kantud riikidele omaselt oli nii Hiina kui Eesti seadusloome alateadlikuks mõtteks, et uues ühiskonnakorralduses peab ennekõike toetuma seadustele, mitte nii väga poliitikale. Seepärast, ja ka pragmaatilisest vajadusest tulenevalt, algas pärast 1992. aastat mõlemas riigis meeletu kiirusega seaduseelnõude väljatöötamine ning õigusaktide vastuvõtmine. Kui Eestis kehtestati ajavahemikul 1992-2003 rohkem kui 2100 õigusakti²⁴², siis Hiinas võeti enamvähem samal ajavahemikul 1992-2004 vastu üle 7100 õigusakti²⁴³. Kindlasti andis Hiina õigusloome arvukuse kasvule tõuke Hiina vastuvõtmine WTO liikmeks, kuna see liikmestaatus nõudis Hiinalt õigussüsteemi läbipaistvust ja ühtlustamist rahvusvaheliste tavadega. Samas tuli ka tühistada WTO põhimõtetega vastuolus olevaid õigusakte.²⁴⁴

Tulenevalt „sotsialistliku turumajanduse“ uuest kursist alustati Hiina õigusloomes tööd esmalt tsiviil- ja kaubandusõigust puudutavate õigusaktide väljatöötamisega²⁴⁵, sest majanduskäibe võimalikult kiire legaliseerimine andis võimaluse oodata suuremat majanduskasvu. Ka Eesti juristid alustasid riigi taasiseseisvumisel koheselt eraõiguse reformi teostamist²⁴⁶, kuid õigusloomes pandi esialgu pearõhk siiski omariikluse kindlustamisele²⁴⁷, sest erinevalt Hiinast oli Eestil võimalik sotsialistlikust süsteemist loobuda seeläbi, et avanes võimalus 1991. aastal taasiseseisvuda. Seega oli 1990ndatel Hiinas teostatud õigusreform kantud majanduslikest vajadustest, samas Eestis teostati õigusreformi omariikluse ülesehitamiseks.

Õigusreformi teostamisel käis õigusloomega käsikäes ka õigusinstitutsioonide tegevuse reformimine. Käesoleva töö teises osas on esitatud ülevaade Hiina Rahvavabariigis õigusinstitutsioonide tegevuse lõpetamisest ning nende tegevuse taasloomisest ja taasalusustamisest. Erinevalt Hiinast, Eesti kohtu- ja politseisüsteem ning prokuratuur ei vajanud 1990. aastatel taasloomist, vaid nende tegevus reformiti vastavasisuliste seaduste

²⁴⁰ P. Järvelaid. Õigussüsteemi reform Eestis 20. sajandi lõpul; Õiguskantsleri instituut Eestis: ajalugu ja tänapäev. Tallinn: Akadeemia Nord 1999, lk 10.

²⁴¹ P. Varul. Eesti õigussüsteemi taastamine. – Juridica 1,1999, lk 2.

²⁴² H. Sauks. Parlamendi õigusloome – Eesti riigi vaba arengu eeldus. – Riigikogu Toimetised 11, 2005. Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11548&op=archive2> (13.04.2014).

²⁴³ J. W. Head, lk 522.

²⁴⁴ J. Y. Lin, lk 27-28.

²⁴⁵ J. Chen, lk 46.

²⁴⁶ P. Järvelaid, lk 13-14.

²⁴⁷ H. Sauks. Parlamendi õigusloome – Eesti riigi vaba arengu eeldus. – Riigikogu Toimetised 11, 2005.

vastuvõtmisega.²⁴⁸ Kas õigushariduse osas ilmnemise mõlemal riigil sarnased tendentsid õigusinstituutidega. Kui Eestis, okupeeritud riigina, esines õigushariduse andmisel järjepidevus²⁴⁹, siis Hiinal tuli „sotsialistliku turumajanduse“ raames üles ehitada varasemalt hävitatud õigushariduse süsteem, kus huvilistel oleks võimalik omandada õigusala teaduskraadi. Aga Hiina traditsioonilisest õigusest ja kommunistlikust ideoloogiast pärinev hiinlaste valmidus töötada ühiskondlike huvide jaoks andis juba 2006. aastaks Hiinas võimaluse omandada õigusharidust 600 erinevas õigusprogrammis enam kui 200 000 tudengile²⁵⁰.

Seega lähtudes eeltoodust saab öelda, et Hiina „sotsialistliku turumajanduse“ edu pandiks sai õigussüsteemi moderniseerimine, mida aga tõenäoliselt ei oleks juhtunud, kui poleks saavutatud kommunistliku ideoloogia „heakskiit“ majanduses kapitalistlike ideede kasutusele võtmiseks.

3.2. Inimkäitumise olulised põhimõtted ja regulaatorid

3.2.1. Suhete väärtustamine

Traditsioonilise Hiina õiguse iseloomulikuks jooneks oli väärtustel põhinev ühiskonna korraldus. Konfutsianistliku õpetuse kohaselt oli võimalik väärtusi säilitada läbi *li* – õige vormi, rituaali või kommete tundmise. Konfutsianismi kohaselt rajanes ühiskondlik kord poja vagaduse põhimõttel, mille kohaselt tuli perekonnas vanemaid liikmeid austada, neile tuli kuuletuda ja nende eest tuli hoolitseda. Seega oli see põhimõtte väärtuste ja tsivilisatsiooni alustala, mille kõlblusõpetuse keskmeks ühiskonnas sai viie suhte (valitseja ja alam, isa ja poeg, mees ja naine, vanem ja noorem vend, vanem ja noorem sõber) määratlemine.

Vaatamata kommunistliku ideoloogia pingutustele kaotada ühiskonnas iganenud mõtteviisi, on konfutsianism läbi sajandite kandunud tänasesse päeva ja omab 21. sajandi Hiina ühiskonnas olulist kohta. Kuigi konfutsianistlik eetika on olemuselt staatiline, on ta siiski ajan mönevõrra muutunud. Eelpool mainitud perekondliku hierarhia (*guanxi*) aspekti on kaasaegses Hiinas võimalik märgata nt õppejõu ja tudengi omavahelises suhtes, mis on võrreldav isa ja poja

²⁴⁸ P. Varul, lk 3-4.

²⁴⁹ *Ibid.*, lk 4.

²⁵⁰ J. W. Head, lk 526.

suhtega ning seesama õppejõu ning tudengi suhe kätkeb endas ka vanema ja noorema venna suhet. Isegi kriminaalsete grupeeringute omavahelistes suhetes oodatakse vendade suhtele sarnaselt tingimusteta ustavust oma juhile.²⁵¹

Ka poliitilises hierarhias ilmnevad paralleelid konfutsianistliku *guanxi*'ga. Hiina kommunistliku partei keerukat struktuuri, mis koosneb 15 põhiastmest ja paljudest alamastmetest, on mõnikord kirjeldatud läbi vanema ja noorema venna suhte paralleeli. Eriti hästi nähtub see kommunistliku partei matuserituaalidest, kus on detailselt paika pandud, kes osaleb, kes kus seisab, millal ning kui kaua iga osaleja austab lahkunut. Nii nagu konfutsianistliku ideoloogia kohaselt ei osale perekonna vanemad liikmed nooremate matustel, nii väldivad ka kommunistliku partei liikmed oma alluvate matustel viibimist. Nii käitus 1992. aastal ka Deng Xiaoping, kes olles kommunistliku partei kõrgeim juht, saatis endise presidendi Li Xiannian'i surma puhul küll kaastundeavalduse, kuid matusetseremooniale ta ei läinud.²⁵²

Kaasaegses Hiinas on linnade piirkondades viie suhte põhimõttest peaaegu kadunud naise mehele allumise kohustus. Kindlasti sai selle suhte kadumine alguse kommunistliku partei poolt 1950. aastal abieluseaduse vastvõtmisega. Selle tulemusel paranes naise positsioon ühiskonnas ning tekkis abikaasade võrdsuse põhimõte. Naised said võimaluse taotleda lahutust ning võrdsed õigused laste hooldusõiguse ja vara osas.²⁵³ Oma tõusude ja mõõnadega on meeste ja naiste vahelised suhted Hiina linnapiirkondades kujunenud aga 21. sajandiks üpris sarnaseks lääneühiskonnaga.

Samas on kaasaegses Hiina ühiskonnas säilinud üpris tugevalt poja vagaduse põhimõte. Oma vanematesse tuleb suhtuda austusega, neile kuuletuda ja nende eest hoolitseda. Hiina ühiskonnas on läbi aegade perekonnas eelistatud ja tähtsustatud poisslapse sündi, sest perekond ja suguvõsa kujunes ainult meesliini pidi ja naispoole suguvõsa ei peetud tavaliselt oluliseks. Ka tänapäeva Hiinas on seisukoht, et kui vanemad jõuavad teatud vanusesse ja neil ei ole pensioni näol piisavat sissetulekut ning nad ei suuda enam enda eest hoolt kanda, siis nad asuvad elama oma poja juurde või finantseerib poeg vanadekodu teenust ja sellega on ühiskonna jaoks sotsiaalhoolekande probleem lahendatud.²⁵⁴

²⁵¹ T. Jacka, A. B. Kipnis, S. Sargeson. Contemporary China: Society and Social Change. Cambridge University Press 2013, lk 32-33.

²⁵² T. Jacka, A. B. Kipnis, S. Sargeson, lk 33-35.

²⁵³ J. Tang, lk 50.

²⁵⁴ T. Jacka, A. B. Kipnis, S. Sargeson, lk 36-38.

Seda traditsioonilist mõtteviisi võib mõnevõrra rikkuda Hiina sünnikontrolli poliitika, mille kohaselt linnapiirkondade perekonnas tohib olla ainult üks laps ja selle reegli rikkumisel kohaldatakse üüratuid trahve. Maapiirkondades on abielupaaril lubatud saada ka teine laps, juhul kui esmasündinu on tüdruk. Kuna selline vabadus linnastunud piirkondades ei kehti, siis on Hiinas väga laialt levinud soovalikuline abortide tegemine, et garanteerida oma perekonnale meessoost esmasündinu, kellel hilisemas elus on üha raskem leida endale naissoost partnerit. Kuid tulenevalt vähenevast rahvastiku arvust ja elanikkonna vananemisest, ei pruugi vanur saada alati pensioni ning ei suudeta ka aegajalt enam täita poja vagaduse põhimõtet, siis on sellisest olukorrast kujunemas ühiskonna jaoks lahendamist vajav sotsiaalhoolekande probleem.²⁵⁵

Ent abieluseaduse mõjul ühiskonnas kinnistuv arusaam sugude võrdsusest on hakanud transformeerima poja vagaduse põhimõtet läänelikumaks põlvnemisest tulenevaks (ülalpidamis-) kohustuseks. Nimelt, kui ainus järeltulija on naissoost, tekib austamise-kuuletumise-hoolitsemise kohustus, sh ülalpidamise kohustus tütre ja väimehel.²⁵⁶

3.2.2. Ühiskondliku korra säilitamine

Hiina Keisririigis sai ainult väärtustel põhinev käitumine olla harmoonilises kooskõlas kosmose ja kaasinimesega ning ühiskondliku korra säilimise võimaldamiseks kujunes traditsioonilises Hiina õiguses välja lepitusmenetluse institutsioon. Vaidlusküsimused lahendati kas oma perekonna või kogukonna keskel ning tsiviilõiguslike teemadega ei olnud vaja kohtusse pöörduda, sest see oleks olnud häbiväärne käitumine, mille läbi isik kaotas oma näo ja halvendas sotsiaalset staatust. See teadmine kandus edasi põlvest-põlve.²⁵⁷

Kuna toimimise kooskõla või kompromissi otsimine oli niivõrd sügavalt juurdunud hiinlaste olemusse, siis võttis isegi kommunistlik ideoloogia vaidlusküsimuste lahendamise instantsist oma ideoloogia jaoks üle sobivaid aspekte ning arendas neid vajalikus suunas edasi, et mobiliseerida rahvamasse kommunistlikust ideoloogiast lähtuvat poliitikat toetama. Selle kohtuvälise menetlusega tagati ühiskondlik kontroll.²⁵⁸

²⁵⁵ T. Jacka, A. B. Kipnis, S. Sargeson, lk 36-40.

²⁵⁶ *Ibid.*, lk 41.

²⁵⁷ J. Tang, lk 4-6.

²⁵⁸ S. B. Lubman, lk 232.

Ühiskondliku korra säilitajana on lepitusmenetlus Hiina kaasaega kaasa võtnud nii traditsioonilisest Hiina õigusest tsiviilõiguslike vaidlusküsimuste kohtuvälise lahendamise põhimõtte kui ka kommunistliku partei huvi kasutada vaidlusküsimuste lahendamisel vahenduskomiteesid. Pärast „sotsialistliku turumajanduse“ poliitika kasuks otsustamist, sai kohtuvälisest menetlusest kohtulik lepitusmenetlus, mille kohaselt kohtud peaksid juhtima vaidlusküsimuste vahendamise protsessi lähtudes poolte vabatahtlikust tahtest lahendada vaidlusi lepitusmenetluse käigus.²⁵⁹

Tänapäeval ongi lepitusmenetlusel väga oluline roll sotsiaalse korra tagamisel ja säilitamisel. Vahendustegevuse eesmärgiks on lahendada ilma poliitilise varjundita abielu ja perekonna probleeme, võlgade ja kinnisvaraga seonduvaid tüliküsimusi ning määrata kindlaks kahjustavast käitumisest tekkivaid hüvitisnõudeid.²⁶⁰ Kogu selle tegevuse eesmärgiks on tagada ühiskondlik kord ja ennetada kuritegevust, et vältida pisiprobleemide suureks paisumist.²⁶¹

Seega kaugest ajast pärinev vaidlusküsimuste vahendamine ja lepituse otsimine on väga tugevalt Hiina kultuuri kinnitunud, kuna lisaks ühiskondliku korra tagamisele, soovib ta säilitada inimeste vahel kooskõla ning häid suhteid. Hiinlaste sotsiaalvõrgustik tugineb nende elukoha või töökoha tutvuskonnale ja inimesed ei soovi nendes valdkondades kohtulikku suhete reguleerimist. Nad pigem teevad mõningaid järeleandmisi, kui lähevad kohtusse õigust taga nõudma. Hea nime säilitamise soovis valivad nad kas-kõik-või-mitte-midagi alternatiivina kompromissi, mille saavutamine on vabatahtlik ja jätab pooltele alati võimaluse kohtusse pöörduda.²⁶²

Hiina võimas majanduskasv on aga tinginud olukorra, kus sajandeid toiminud lepitusmenetlus hakkab majandusõiguses taanduma ja asemel astub selles valdkonnas kohtulik hagemine ning vaidluste lahendamine.²⁶³ Tõenäoliselt on selline areng tingitud Hiina ärisuhete ülemaailmsest laienemisest ja ärimudelite konkretiseerimise vajadusest. Need etnilised suhted, mis toimisid diasporaa hiinlaste ja emamaa vahel, ei saa toimida samadel alustel läänega äri ajamisel. Kui hiinakeelses maailmas toetab kultuuriline lähedus majanduslikke sidemeid²⁶⁴, siis riigi majanduslik edukus ja tõus juhtivaks riigiks maailmamajanduses, on esitanud Hiina

²⁵⁹ S. B. Lubman, lk 219.

²⁶⁰ *Ibid.*, lk 219.

²⁶¹ *Ibid.*, lk 234.

²⁶² *Ibid.*, lk 233, 235.

²⁶³ *Ibid.*, lk 233.

²⁶⁴ S. P. Huntington, lk 220.

ühiskonnale väljakutse majandusõiguses mõtteparadigma vahetuseks, lepitusmenetlusest kohtuprotsessidele üleminekuks.

3.3. Õiguse eriline roll Hiina ühiskonnas

Õigus tekib ühiskonnas. Õigusel ei ole igavikuväärtust, sest õiguse areng peab kaasas käima ühiskonna arenguga. Seepärast ongi õigus ühiskonna nägu ja ta kujutab endast sotsiaalset institutsiooni, mis koos teiste ühiskondlike institutsioonidega moodustab ühtse süsteemi.²⁶⁵

Hiina õigusel on läbi aegade olnud väga erinev nägu, kuna Hiina ühiskond on sajandite jooksul läbi tulnud mitmetest ajaloolistest keerdkäikudest.

Õiguse roll ühiskonnas sõltub ühiskonna ajalooliskultuurilisest kontekstist. Hiina ühiskonnas on aga õigusel eriline roll, sest ta on saavutanud kompromissi kommunistliku ja kapitalistliku ideoloogia vahel, mille väljendusvormiks on „sotsialistlik turumajandus“. Tõenäoliselt saab öelda, et suuresti tänu õiguse kui institutsiooni poolt pakutavatele võimalustele sai kommunistlik partei otsustada uue poliitika kasuks, et suunata riik uuele „sotsialistliku turumajanduse“ kursile.

Oma olemuselt kaks nii erinevat ideoloogiat leidsid paralleelse toimimisviisi tänu õigusele seetõttu, et Hiina traditsiooniline õigus on läbi imbinud konfutsianistlikust ideoloogiast, mis rõhutab võimu, hierarhiat, indiviidi õiguste ja huvide allutamist, konsensuse tähtsust, konfrontatsiooni vältimist, näo säästmise väärtust, riigi ülimust ühiskonna üle ja ühiskonna ülimust indiviidi suhtes.²⁶⁶ Oma valitsemise jooksul püüdis kommunistlik partei teha kõik selleks, et kommunistlikule ideoloogiale ebakohane hävitada, kuid tal ei õnnestunud Hiina Rahvavabariigis välja juurida traditsioonilist Hiina pärandit ja 21. sajandi eelõhtul toimus Hiina ühiskonnas edasi konfutsianistlik ideoloogia.

Mitte kuhugi ei ole kadunud viie suhte põhimõte, millest perekondlik hierarhia on projitseeritud üle ühiskonna suhtevõrgustikule. Inimesed jagavad üksteisele toitu, teevad teineteisele kingitusi ja tegelevad üksteisega ning kogu suhtlus näeb selline välja nagu inimesed suhtleksid *guanxi*'st printsibiist lähtuvalt. Mõnedel juhtudel inimesed

²⁶⁵ S. Kaugia. Õigusloome sotsiaalteaduslikest aspektidest. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/msi_arhiiv/kaugja.html (16.04.2014).

²⁶⁶ S. P. Huntington, lk 287.

konstrueerivad endale väljaspool perekonda *guanxi* suhted ning suhtlevad inimestega, nagu need oleksid nende päris vanemad, vennad, õed, tütred ja pojad.²⁶⁷ Ilmselt soodustab paljuski *guanxi* suhte säilimist ka Hiina sünnikontrolli poliitika, mille tulemusena on Hiinas sirgunud põlvkond, kellel ei ole õdesid ega vendasid.

Hiinlaste valmisolek suhelda väga lähedaselt võõra inimesega on saanud ühiskonnas aga nii omaseks, et tõenäoliselt aitas see kommunistlikul ideoloogial teatud kapitalismi jooned omaks võtta. Kindlasti on sellesse arenguprotsessi andnud oma panuse ka konfutsianistlik kompromissivalmidus. Kuna kommunistlik partei nägi, et vanaviisi enam riigi juhtimist jätkata ei saa, sest see oleks nende võimupositsiooni kõikuma löönud, siis majanduses kapitalismi põhimõtete kasutamiseks aitas konfutsianistliku õiguse pärand leida kompromissi kommunistliku ja kapitalistliku ideoloogia vahel.

See valmidus sõlmida kokkuleppeid ja teha järeleandmisi ning teisalt riigi ülimuslikkuse tähtsustamise aspekt on loonud tingimused, et kapitalistlik ideoloogia aktsepteerib omalt poolt kommunistlikku ideoloogiat ning toimib diktatuuritingimustes niivõrd edukalt, et Hiina Rahvavabariik on saanud majanduslikult üheks edukamaks riigiks maailmas.

Seega väljendubki õiguse eriline roll Hiina ühiskonnas konfutsianistliku ideoloogia abil kompromissi võimalikkuse leidmises, saavutamises ja hoidmises kommunistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel. Ühiskondliku korra ja harmoonia saavutamiseks ning säilitamiseks on õigus üle võtnud ühe oma enda instrumendi ning saanud eriseisukohtade vahendajaks, et kokku sulatada kahte erinevat ideoloogiat.

²⁶⁷ T. Jacka, A. B. Kipnis, S. Sargeson, lk 34-35.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada ideoloogia roll Hiina õigussüsteemi kujunemisel. Selle eesmärgi täitmiseks tuli esmalt anda ülevaade ideoloogia mõjudest traditsioonilise Hiina õigussüsteemi väljakujunemisele, siis käsitleda Hiina õigussüsteemi kommunistliku partei poolt juhitud ning seejärel analüüsida kaasaegse Hiina õigust kui ühiskondlike suhete regulaatorit.

Hiinlaste esivanemate kultus ja läbi sajandite kehtinud ühiskondliku eetika reeglid on mõjutanud Hiina inimeste käitumist alandlikkuse ja kuulekuse suunas, mille saavutamisele on oma panuse andnud häbenemiskultuur. Hiina inimese püüdlus saavutada kosmose ja kaasinimesega harmooniline kooskõla ning oma näo kaotamise hirm on saanud Hiina õiguse vundamendi üheks osaks, mis on valitseval positsioonil Hiina ideoloogias kuni kaasajani.

Traditsioonilise Hiina õiguse läbivaks jooneks on väärtustel põhinev ühiskonnakorraldus. Konfutsianistlik õpetus tõusis läbi sajandite riiklikuks ideoloogiaks ning oli valitseval kohal kuni 20. sajandi alguseni. Kui konfutsianistid leidsid, et inimene on oma loomu poolest hea, siis nende oponentid legistid, olid seisukohal, et inimene on oma loomult halb ja seaduse ning karistuse eesmärk on ennetada inimese halba käitumist. Riigi valitsemisel kasutati sageli legistide poolt välja pakutud meetodeid ja konfutsianismi ideid kasutati ideaalse ühiskondliku korra säilitamiseks.

Keisririigi aegses Hiinas peeti keisreid Taeva poegadeks, kes olid kõrgemal kui seadused. Keisrid olid teadlikud oma Taeva mandaadist ja seepärast austasid nad oma eelkäijate poolt sätestatud seadusi ning ei saanud neid omal soovil muuta. Seadused kuulutati välja keisrite poolt ja kõik keiserlikud dünastiad tegelesid koodeksite väljaandmisega.

Hiina Keisririigi aegsed koodeksid tegelesid peamiselt administratiiv- ja karistusõigusega. Tsiviilõiguslike küsimuste lahendamine toimus peaaegu alati lepitusmenetlusena väljaspool kohtusaali, kodukülades, vahekohtuniku kaasabil kompromissi sõlmimisel.

1911. aasta lõpus puhkes Hiina Keisririigis rahutused, mille tulemusena kukutati keiser ja kuulutati välja Hiina Vabariik, mille valitseja otsustas suunata riigi moderniseerimise kursile. Vaatamata kukutatud keisrile, jäid Hiina Vabariigis valdavalt kehtima keisririigi aegsed seadused, mida muudeti ainult siis, kui neid oli vaja kohandada vabariigi põhimõtetele või võeti vastu uusi seadusi. Hiina Vabariik tegi suuri pingutusi Lääne õiguse ülevõtmiseks, kuid ei suutnud seljatada traditsioonilise Hiina õiguse pärandit ega pealetungivat kommunismi ideed.

1949. aastal kuulutati välja Hiina Rahvavabariik, mille juhiks sai Mao Zedong, kes alustas Hiinas kommunistliku ideoloogia juurutamist ning kommunistliku ühiskonna ülesehitamist. Mao Zedong'i juhtimise all viidi riigis läbi mitmeid kampaaniaid, mille tulemusena Hiina majandus jõudis kollapsi ääreni ning ühiskondlikud arengud peatusid ja õigussüsteem sisuliselt hävitati.

Pärast Mao Zedong'i surma 1976. aastal algas Hiina Rahvavabariigis poliitiline võimuvõitlus, millest väljus võitjana kommunistliku partei uuendusi pooldav juhtkond. Lõpetati üleriigilised massilised poliitilised liikumised ning võitlused. Esmatähtis oli riigi ja õigussüsteemi sotsialistlik moderniseerimine. Saadi aru, et ühiskondliku korra eelduseks on õigussüsteemi olemasolu ning ühiskondlik kord on omakorda eelduseks riigi majanduslikule arengule.

Õigussüsteemi ülesehitamine ei tähendanud aga mitte ainult seaduste vastuvõtmist ning jõustamist, vaid edendamist vajas ka juriidilise hariduse süsteem, tuli taasluua advokatuur ja reformida prokuratuur ning kohtusüsteem.

„Sotsialistliku turumajanduse“ legaliseerimisega sai Hiina justkui loa praktiseerida plaanimajanduse asemel kapitalismi. „Sotsialistliku turumajanduse“ kasuks otsustamisega toimus Hiina ühiskonnas mõtteparadigma muutus, kus kommunistlik ideoloogia hakkas enda kõrvale lubama ka teistsuguseid mõttevoolusid.

Tulenevalt „sotsialistliku turumajanduse“ uuest kursist alustati Hiina õigusloomes tööd esmalt tsiviil- ja kaubandusõigust puudutavate õigusaktide väljatöötamisega, sest majanduskäibe võimalikult kiire legaliseerimine andis võimaluse oodata suuremat majanduskasvu.

Tänu „sotsialistliku turumajanduse“ kursile on Hiina viimase paarikümne aastaga tõusnud maailmas juhtivaks majandusriigiks. OECD prognoosi kohaselt saab Hiinast juba aastaks 2016 tõenäoliselt suurima kaaluga riik maailma majanduses.

Ka kaasaegses Hiinas avaldab konfutsianistlik ideoloogia olulist mõju õigusele, milles tänaseni on iseloomulikuks jooneks väärtustel põhinev ühiskonna korraldus. Tänapäevani reguleerivad ühiskondlikke suhteid poja vagaduse põhimõtte ja viie suhte järgimise printsiibid.

Traditsioonilisest Hiinast pärinev harmoonia poole püüdlemine on kandunud ka kaasaegsesse Hiina Rahvavabariiki ja toonud endaga kaasa endistest aegadest pärineva lepitusmenetluse. Ka tänapäeval on lepitusmenetlusel väga oluline roll sotsiaalse korra tagamisel ja säilitamisel. Sellega püütakse ennetada kuritegevust, et vältida probleeme eos. Vahendustegevuse eesmärgiks on lahendada ilma poliitilise varjundita abielu ja perekonna probleeme, võlgade ja kinnisvaraga seonduvaid tüliküsimusi ning määrata kindlaks kahjustavast käitumisest tekkivaid hüvitisnõudeid. Kuid Hiina võimas majanduskasv on tinginud olukorra, kus sajandeid toiminud lepitusmenetlus hakkab majandusõiguses taanduma ja asemel astub selles valdkonnas kohtulik hagemine ning vaidluste lahendamine.

Hiina ühiskonnas on õigusel eriline roll, kuna ta on saavutanud kompromissi kommunistliku ja kapitalistliku ideoloogia vahel, mille väljendusvormiks on „sotsialistlik turumajandus“. Tänu õiguse kui institutsiooni poolt pakutavatele võimalustele sai kommunistlik partei otsustada uue poliitika kasuks, et suunata riik uuele „sotsialistliku turumajanduse“ kursile.

Kommunistlik ja kapitalistlik ideoloogia leidsid paralleelse toimimisviisi tänu õigusele seetõttu, et Hiina traditsiooniline õigus on läbi imbinud konfutsianistlikust ideoloogiast, mille eesmärk on püüelda harmoonia ja kokkulepete poole. Konfutsianistlik õiguse pärand aitas kommunistlikul ja kapitalistlikul ideoloogial leida kompromissi ning seepärast sai võimalikuks Hiina majanduses kasutada kapitalismi põhimõtteid.

Seega on ideoloogial olnud väga oluline roll Hiina õigussüsteemi kujunemisel, sest konfutsianistliku ideoloogia abil sai võimalikuks saavutada kompromiss kommunistliku ja kapitalistliku ideoloogia vahel. Selle saavutamiseks on õigusest saanud eriseisukohtade vahendaja, et tervikuks ühendada kahte erinevat ideoloogiat.

The Role of Ideology in the Development of the Chinese Legal System

Summary

China with its rich cultural heritage has become a breeding ground for many different ideologies. It is where worldviews have evolved in the more or less fruitful conditions influenced by different eras and have changed and influenced the history and development of China.

There is probably no society in the world that does not function on the basis of customs, moral values and agreed rules. Thus, codes of conduct and regulators have also contributed to the development of the Chinese legal system, which, in turn, has enabled the country to grow as an institution.

The goal of this MA thesis is to determine the role of ideology in the development of the Chinese legal system since the topic has not been studied in Estonia before. In order to reach the set goal, the author of this thesis first needed to determine and define the ideologies that have influenced the Chinese legal system throughout history and then analyze their impact on Chinese law.

In order to reach the set goal, the author of this thesis has used the monographic method and the synoptic comparative method. The monographic method has been used when studying the Chinese legal system of Imperial China, the Republic of China and the People's Republic of China. The synoptic comparative method has been used when comparing the economic performance of the People's Republic of China with that of the United States of America and the European Union as well as the post-communist Russia and Republic of Estonia. The synoptic comparative method has also been used when analyzing the manifestation of the historical aspects of traditional Chinese law in the human behaviour regulators in contemporary China.

This MA thesis consists of three chapters. The first chapter includes an overview of the influence of ideology on the legal system of Imperial China. The focus is first laid on the different religions that had an ideological influence on the development of the traditional Chinese legal system. Buddhism, which is widespread in China, is not covered as it does not

have such an influence on the development of the legal system as Confucianism. The second chapter outlines the influence of communism on the development of the legal system of the Maoist People's Republic of China. The third chapter includes a comparison of the economic development of the People's Republic of China with that of the selected countries. In addition to the great powers, comparable data on the economic development of Russia and the Republic of Estonia has also been given since these countries share a similar experience with communism. The third chapter also includes an analysis of the contribution of the Chinese legal system to the development of the socialist market economy. The analysis includes a comparison of the development of the legal systems of China and the Republic of Estonia after the major upheavals that have occurred in the history of both countries since the beginning of the 1990s. The third chapter also includes an analysis of the human behaviour regulators of contemporary China and a comparison of these regulators with the codes of conduct that existed in traditional China.

The Chinese worship of ancestors and the principles of social ethics that have existed throughout the centuries have made the people of China humble and obedient. A shame culture has also contributed to it. The pursuit of the people of China to achieve a perfect harmony with the universe and fellow beings as well as their fear of "losing their face" have become a part of the foundation of Chinese law, where they have held a dominant position to the present day.

Traditional Chinese law is characterised by a value-based society. Over the course of centuries, Confucianism became the official ideology of China and dominated until the beginning of the 20th century. While the Confucians believed that people were good by nature, their opponents—the Legalists—believed that people were bad by nature and that the purpose of laws and punishments was to prevent bad behaviour. The methods proposed by the Legalists were often used in governing the country and the ideas of Confucians were used for conserving the perfect social order.

In Imperial China, the emperors were considered the Sons of Heaven and above the common law. The emperors were aware of their Mandate of Heaven because of which they honoured the laws laid down by their predecessors and could not change those laws on their own accord. The laws were proclaimed by the emperors and all imperial dynasties engaged in issuing legal codes.

The legal codes of Imperial China mainly dealt with the administrative and penal law. Civil matters were almost always resolved as a result of conciliation outside the court in home villages and conciliators helped to reach a compromise.

At the end of 1911, an uprising broke out in Imperial China, and resulted in the overthrow of the emperor and proclamation of the Republic of China, the ruler of which decided to start modernizing the country. Despite the emperor having been overthrown, the laws of Imperial China remained predominantly in force in the Republic of China. These laws were changed only when they needed to be amended to reflect the principles of a republic or when new laws were adopted. The Republic of China made great effort to take over Western law, but it did not manage to overcome the legacy of traditional Chinese law or the invasive ideology of communism.

In 1949 the People's Republic of China was proclaimed with Mao Zedong becoming its leader. He began implementing communism and building a communist society. Mao Zedong conducted many campaigns in the People's Republic of China. As a result, the economy of China reached the brink of collapse, social developments came to a halt and the legal system was basically destroyed.

The death of Mao Zedong was followed by a political power struggle in the People's Republic of China, and the pro-innovation Central Committee of the Communist Party of China was eventually victorious. Mass nationwide political movements and fights were ended. The socialist modernization of the country and its legal system was of paramount importance. It was understood that the prerequisite for social order is the existence of a legal system and social order, which in turn is the prerequisite for the economic development of the country.

Building a legal system, however, did not only mean adopting and enforcing laws, but also promoting the legal education system, recreating the Chinese bar association and reforming the procuratorate and court system.

With the legalization of the "socialist market economy", China in a way received a permission to practice capitalism instead of a planned economy. The decision to favour the "socialist market society" was accompanied by a change in the paradigm of thought in the Chinese society: other forms of thought could now co-exist with communism.

As a result of taking a new course towards the “socialist market economy”, work began first on the development of legislation concerning civil law and commercial law, because legalizing the economic circulation as fast as possible gave a reason to expect a more considerable growth in the economy.

Thanks to taking a course towards the “socialist market economy”, China has become the world’s leading economic power within the last decades. OECD predicts that China will probably become the world’s largest economy already by 2016.

Confucianism has a great impact also on contemporary Chinese law, which is still characterized by a value-based society. Social relationships are still regulated by the principle of filial piety and the principles of following five human relationships.

The traditional Chinese notion of striving for harmony has carried through to the contemporary People’s Republic of China and has brought along the conciliation procedure that dates back to the distant past. Nowadays, the conciliation procedure still has a very important role in guaranteeing and preserving social order. This is used for preventing crime in order to avoid problems before they occur. The aim of mediation is to solve the issues concerning marriages and families as well as disputes concerning debt and property without no political undertones, and to determine the claims for compensation arising from damaging behaviour. The significant growth in the Chinese economy, however, has brought about a situation in which the conciliation procedure, which has been used for centuries, is beginning to recede in the economic law and is being replaced with judicial action and judicial settlement of disputes.

The legal system carries a special role in the Chinese society as it has reached a compromise between communism and capitalism in the form of the “socialist market economy”. Thanks to the opportunities offered by law as an institution, the Communist Party could decide in favour of a new form of politics in order to point the country towards a new course of the “socialist market economy”.

Communism and capitalism found a way to exist simultaneously due to law as traditional Chinese law is imbued with Confucianism, which aims at striving for harmony and agreements. The legacy of Confucian law helped communism and capitalism reach a

compromise, which is why it became possible to use the principles of capitalism in the Chinese economy.

Therefore, ideology has had a very important role in the development of the Chinese legal system, since Confucianism made it possible to reach a compromise between communism and capitalism. In order to achieve this, the legal system has become a mediator between different positions to combine the two different ideologies.

Kasutatud kirjandus

1. Breslin, S. Mao. Tallinn, Olion 2001.
2. Bulliet, R. W., Crossley, P. K., Headrick, D. R., Hirsch, S. W., Johnson, L. L., Northrup, D. The Earth and its Peoples: A Global History. Boston, New York 1997.
3. Chang, J., Halliday, J. Esimees Mao. Rääkimata lugu. Tallinn: Varrak 2009.
4. Chen, J. Chinese Law: Towards an Understanding of Chinese Law, Its Nature and Developments. Kluwer Law International 1999.
5. China's Emergence as a Market Economy: Achievements and Challenges OECD contribution to the China Development Forum 20-21 March 2011, Beijing. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/china/47408845.pdf> (12.04.2014).
6. Dammann, E. Usundiloo alused. Tallinn: Logos 1995.
7. David, R., Brierley, J. E. B. Major legal systems in the world today: an introduction to the comparative study of law. London: Stevens 1993.
8. Davies, N. Euroopa ajalugu. Tallinn: Varrak 2014.
9. Devillers, P. Was Mao wirklich sagte. Wien, Molden 1967.
10. van Dijk, T. A. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London: Sage Publications 1998.
11. Eesti Panga aastaaruanne 1995. Rahvusvaheline majandus- ja finantskeskkond. Arvutivõrgus: <http://www.eestipank.ee/node/21269> (12.04.2014).
12. Eesti Panga aasta aruanne 1998. Maailma majandus ja finantsturud 1998. aastal. Arvutivõrgus: <http://www.eestipank.ee/aastaaruanne-1998-maailma-majandus-ja-finantsturud-1998-aastal> (12.04.2014).
13. Eesti Panga aasta aruanne 2001. Maailmamajandus. Arvutivõrgus: <http://www.eestipank.ee/publikatsioon/aastaaruanne/2001/eesti-panga-2001-aasta-aruanne> (12.04.2014).
14. Gao, M. The Battle for China's Past: Mao and the Cultural Revolution. London: Pluto Press 2008.

15. Gao, S. China's Economic Reform. Basingstoke; London: Macmillan; New York: St. Martin's Press 1996.
16. Head, J. W. Great Legal Traditions: Civil Law, Common Law, and Chinese Law in Historical and Operational Perspective. Carolina Academic Press 2011.
17. Hiina majanduskasvu näitajaid ja väljavaadet mõjutavad tegurid. – Euroopa Keskpanga kuubulletään 12/2013. Arvutivõrgus:
<http://www.eestipank.ee/publikatsioon/ekp-kuubulletaan/2013/ekp-bulletaan-detsember-2013> (13.04.2014).
18. Hsu, C.S. Understanding China's Legal System. New York University Press 2003.
19. Huntington, S. P. Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujundamine. Tartu: Fontes 1999.
20. Jacka, T. Kipnis, A. B. Sargeson, S. Contemporary China: Society and Social Change. Cambridge University Press 2013.
21. Järvelaid, P. Õigussüsteemi reform Eestis 20. sajandi lõpul; Õiguskantsleri instituut Eestis: ajalugu ja tänapäev. Tallinn: Akadeemia Nord 1999.
22. Kaugia, S. Õigusloome sotsiaalteaduslikest aspektidest. Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/msi_arhiiv/kaugja.html (16.04.2014).
23. Keyuan, Z. China's Legal Reform: Towards the Rule of Law. Martinus Nijhoff Publishers 2006.
24. Kinder, H., Hilgemann, W. Maaailma ajalugu esiajast tänapäevani. Avita 2001.
25. Langenscheidt Taschenwörterbuch Altgriechisch. Berlin, München, Wien, Zürich, New York 2002.
26. Lieberthal, K. Governing China: from revolution through reform. New York, London: Norton 1995.
27. Lin, J. Y. The China Miracle: How OECD Country Policies Contributed? Peking University and Hong Kong University of Science and Technology 2004. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/pcd/31799405.pdf> (12.04.2014).

28. Looking to 2060: A Global Vision of Long-Term Growth. Economics Department Policy Notes, No. 15, November 2012. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/eco/outlook/2060policynote.pdf> (13.04.2014).
29. Lubman, S. B. Bird in a Cage: Legal Reform in China After Mao. Stanford University Press 1999.
30. MacCormack, G. The Spirit of Traditional Chinese Law. The University of Georgia Press: Athens & London 1996.
31. Marx, K. Kommunistliku partei manifest. Tallinn: Eesti Raamat 1981.
32. Mauranen, M.-L. Maaailma usundid. Keuruu, 1990.
33. Münzel, F. Das Recht der Volksrepublik China. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1982.
34. OECD statistika andmeid Eesti Vabariigi kohta ajavahemikus 2005-2012. Arvutivõrgus: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-estonia_20752288-table-est (11.04.2014).
35. OECD statistika andmeid Euroopa Liidu kohta ajavahemikus 2005-2012. Arvutivõrgus: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-european-union_20752288-table-eu (11.04.2014).
36. OECD statistika andmeid Hiina Rahvavabariigi kohta ajavahemikus 2005-2012. Arvutivõrgus: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-china_csp-chn-table-en (11.04.2014).
37. OECD statistika andmeid SRÜ kohta ajavahemikus 2005-2012. Arvutivõrgus: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-russian-federation_20752288-table-rus (11.04.2014).
38. OECD statistika andmeid USA kohta ajavahemikus 2005-2012. Arvutivõrgus: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-united-states_20752288-table-usa (11.04.2014).
39. Palmer, A. W. The Penguin dictionary of twentieth-century history, 1900-1991. Harmondsworth: Penguin Books 1992.

40. Peerenboom, R. China's Long March toward Rule of Law. Cambridge University Press 2002.
41. Roberts, J. A. G. Hiina ajalugu. Tallinn: Valgus 2007.
42. Sauks, S. Parlamendi õigusloome – Eesti riigi vaba arengu eeldus. – Riigikogu Toimetised 11, 2005. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11548&op=archive2> (13.04.2014).
43. Sinha, S. P. What is Law. New York: Paragon House 1989.
44. Spodek, H. The World's History: Combined Volume. Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ 2001.
45. Sumner, C. Reading Ideologies: an investigation into the Marxist theory of ideology and law. London [etc.] Academic Press 1979.
46. Sun Tzu. The art of war. Shang Yang. The book of Lord Shang. Ware: Wordsworth 1998.
47. Zweigert, K., Kötz, H. An introduction to comparative law. Oxford: Clarendon Press 1998.
48. Tang, J. A historical, philosophical, and legal analysis of Chinese mediation, Rovaniemi: University of Lapland, Faculty of Law 1994.
49. Tang, Y. – J. Confucianism, Buddhism, Daoism, Christianity, and Chinese culture. Peking: University of Peking. Washington: Council for Research in Values and Philosophy 1991.
50. Terrill, R. Uus Hiina impeerium. Tartu: Ilmamaa 2006.
51. Umbach, H.-M. Die Demokratischen Parteien Chinas im Schatten der Kommunistischen Partei. Hamburg 1995.
52. Varul, P. Eesti õigussüsteemi taastamine. – Juridica 1,1999.
53. Wang, C., Zhang, X. Introduction to Chinese law. Hong Kong, Singapore: Sweet & Maxwell Asia 1997.
54. Wilkinson, P. Usundid. Tallinn: Varrak 2009.
55. White, S. Communism and Its Collapse. Routledge 2000.

56. Wolfson, R., Laver, J. Years of Change: European History, 1890-1945. Hodder & Stoughton Educational 1996.
57. Toim. Wong, J., Yongnian, Z. The Nanxun Legacy and China's Development in the Post-Deng Era. World Scientific Publishing Company 2001.

Lisa 1. Hiina peamised dünastiad

Shang 16. – 11. sajand e.Kr

Zhou 1045 – 256 e.Kr

Qin 221 – 206 e.Kr

Han 202 e.Kr – 220 p.Kr

Sui 581 – 618

Tang 618 – 907

Song 960 – 1279

Yuan (Mongoli) 1279 – 1368

Ming 1368 – 1644

Qing (Mandžu) 1644 – 1912²⁶⁸

²⁶⁸ R. Terrill. Uus Hiina impeerium. Tartu: Ilmamaa 2006, lk 15.

Lisa 2. OECD statistika 2005-2012²⁶⁹

SKP Reaalkasv (%)

Riik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HRV	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,4	9,3	..
USA	3,4	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5	1,8	2,8
EL	2,1	3,3	3,2	0,3	-4,3	2,1	1,6	-0,3
SRÜ	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,5	4,3	3,4
Eesti	8,9	10,1	7,5	-4,2	-14,1	2,6	9,6	3,9

SKP elaniku kohta (USD)

Riik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HRV	4 102	4 747	5 548	6 186	6 781	7 554	8 414	9 095
USA	44 242	46 376	47 996	48 336	46 927	48 287	49 782	51 689
EL	26 886	29 063	30 788	32 005	31 049	31 766	32 713	33 664
SRÜ	11 822	14 892	16 660	20 164	19 109	20 703	22 408	..
Eesti	16 531	19 121	21 571	22 061	19 763	20 161	22 357	23 625

Kaupade import (mld USD)

Riik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HRV	660,0	791,5	956,1	1 132,6	1 005,6	1 396,0	1 743,4	..
USA	1 732,3	1 919,0	2 017,1	2 164,8	1 601,9	1 966,5	2 262,6	2 333,8
EL	1 465,1	1 671,9	1 966,6	2 287,7	1 670,9	1 990,5	2 347,3	2 301,1
SRÜ	98,7	137,8	199,7	267,1	170,8	248,7	284,7	..
Eesti	11,0	14,6	16,7	17,3	11,4	13,2	18,8	19,6

Kaupade eksport (mld USD)

Riik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HRV	762,0	968,9	1 220,1	1 430,7	1 201,6	1 577,8	1 898,4	..
USA	904,3	1 037,0	1 162,5	1 299,9	1 056,7	1 277,1	1 479,7	1 545,6
EL	1 307,3	1 441,8	1 703,1	1 929,3	1 527,4	1 785,8	1 934,2	2 166,4
SRÜ	241,5	301,2	352,3	468,0	301,8	400,1	478,0	..
Eesti	8,2	10,0	11,7	13,7	10,4	12,8	18,1	18,2

Kaubavahetus bilanss (mld USD)

Riik	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HRV	102,0	177,5	263,9	298,1	196,1	181,8	155,0	..
USA	-828,0	-882,0	-854,6	-864,9	-545,2	-689,4	-782,9	..
EL	-157,8	-230,1	-263,5	-358,4	-143,5	-204,7
SRÜ	142,7	163,4	152,5	200,9	131,0	151,4	193,3	..
Eesti	-2,8	-4,6	-4,9	-3,6	-0,9	-0,4	-0,6	..

²⁶⁹ OECD statistika andmed ajavahemikust 2005-2012. Arvutivõrgus:

http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-china_csp-chn-table-en

http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-united-states_20752288-table-usa

http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-european-union_20752288-table-eu

http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-russian-federation_20752288-table-rus

http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-estonia_20752288-table-est (11.04.2014).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merle Kand,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Ideoloogia rollist Hiina õigussüsteemi kujunemisel“, mille juhendaja on *dr iur* Silvia Kaugia,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 30.04.2014